

ПОЛІГРАФ

У СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ: ДОКАЗ ЧИ ОРІЄНТИР?

СУЧАСНИЙ СТАН,
СТАНДАРТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Матеріали круглого столу
(Харків-Полтава, 21.08.2026 р.)

НАУКА

СТАНДАРТИ

ОБ'ЄКТИВНІСТЬ

ПЕРСПЕКТИВИ

Міністерство юстиції України
Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

**ПОЛІГРАФ У СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ:
ДОКАЗ ЧИ ОРІЄНТИР?
СУЧАСНИЙ СТАН, СТАНДАРТИ
ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Збірник тез круглого столу
(Харків-Полтава, 21 серпня 2026 року)

Харків 2026

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (**протокол № 13 від 07.08.2026 р.**)

Зареєстровано Українським інститутом науково-технічної експертизи та інформації (посвідчення № 608 від 06.08.2026 р.)

Редколегія збірника тез:

Голова організаційного комітету — *Купріянова Анастасія Олександрівна*, директор ННЦ ІСЕ;

Заступники голови організаційного комітету — *Губанова Ірина Вячеславівна*, перший заступник директора ННЦ ІСЕ; *Спіцина Ганна Олександрівна*, заступник директора з наукової роботи ННЦ ІСЕ; *Лубенцов Андрій Васильович*, заступник директора з експертної роботи ННЦ ІСЕ; *Ткаченко Анна Олегівна*, в. о. заступника директора — завідувач Київського відділення ННЦ ІСЕ.

Члени організаційного комітету — *Воробйова Олена Юріївна*, завідувач Полтавського відділення ННЦ ІСЕ; *Брайло Юлія Іванівна*, завідувач сектору криміналістичних та психологічних досліджень Полтавського відділення ННЦ ІСЕ; *Ірхін Юрій Борисович*, провідний науковий співробітник відділу науково-методичної роботи та післядипломної освіти Київського відділення ННЦ ІСЕ; *Сімакова-Єфремян Елла Борисівна*, завідувач лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності ННЦ ІСЕ; *Ковкіна Євгенія Володимирівна*, завідувач лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень ННЦ ІСЕ; *Євсюков Олександр Феліксович*, провідний судовий експерт сектору психологічних досліджень ННЦ ІСЕ; *Кравченко Тетяна Сергіївна*, судовий експерт сектору криміналістичних та психологічних досліджень Полтавського відділення ННЦ ІСЕ

Поліграф у судовій експертизі: доказ чи орієнтир? Сучасний стан, стандарти проведення досліджень та перспективи розвитку : Збірник тез круглого столу (Харків-Полтава, 21 серпня 2026 року). — Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2026. — 80 с.

Збірник містить тези виступів, у яких висвітлено сучасний стан і перспективи використання поліграфа у судово-експертній діяльності, з метою обміну науковими напрацюваннями та практичним досвідом, обговорення сучасних стандартів проведення досліджень із застосуванням поліграфа, визначення доказового значення його використання та ролі у судовій експертизі, а також окреслено перспективи подальшого розвитку відповідного напрямку судово-експертної діяльності в Україні.

Для науковців, суддів, судових експертів, працівників правоохоронних органів, викладачів, здобувачів наукових ступенів та ін.

ЗМІСТ

Купріянова Анастасія Олександрівна, Ірхін Юрій Борисович	
СЕМАНТИКО-ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В СУДОВІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ	5
Ведмідь Володимир Анатолійович	
АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СУДОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ЗАСОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА.....	13
Воробйова Олена Юріївна, Брайло Юлія Іванівна	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНОГО ПОЛІГРАФА В ПОЛТАВСЬКОМУ ВІДДІЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ «ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ІМ. ЗАСЛ. ПРОФ. М. С. БОКАРІУСА».....	18
Шевчук Віктор Михайлович	
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА У СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ВІД ОРІЄНТОВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУ	23
Пучков Євген Олегович	
ПІДГОТОВКА ПОЛІГРАФОЛОГІВ ЗА ДЕКИЛЬКОМА МЕТОДИКАМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ: ПОЄДНАННЯ МЕТОДИК.....	35
Євсюков Олександр Феліксович	
ОЗНАКИ ПРОТИДІЇ ПОЛІГРАФУ ТА СПОСОБИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ	41

Морозова Тетяна Романівна	
ВПЛИВ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ПОЛІГРАФОЛОГІВ НА ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА	44
Тамакова Тетяна, Невах Євгенія, Шиловська Олена	
ВІД МЕТОДОЛОГІЇ ДО ПРАКТИКИ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА	50
Шмукін Антон Олександрович	
МІСЦЕ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ПОЛІГРАФІ У СУДОВІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ	54
Кравченко Тетяна Сергіївна	
ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА НЕПОВНОЛІТНІХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ КОМП'ЮТЕРНОГО ПОЛІГРАФА: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ	58
Рудик Олексій	
ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ПОЛІГРАФА ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	63
Харіна Тетяна Григорівна	
МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНОГО ПОЛІГРАФА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРАВОВІ, МЕТОДИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	66
Петрова Ірина Анатоліївна, Богомолів Олексій Олексійович	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	74

УДК 343.98:159.98

Купріянова Анастасія Олександрівна,
директор Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України,
кандидат юридичних наук,
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7874-8875>
e-mail: anastasiya.k_ust@ukr.net

Ірхін Юрій Борисович,
провідний науковий співробітник
Київського відділення Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
кандидат психологічних наук, доцент,
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7402-3294>
e-mail: irxinson@gmail.com

СЕМАНТИКО-ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В СУДОВІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

В умовах сьогодення як інструмент судово-психологічної експертизи повноцінно використовується поліграф, а результати судової експертизи, викладені у висновку експерта, є джерелом отримання доказів, що передбачено сучасним процесуальним законодавством України.

Понад десять років тому наказом Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5 розділ VI «Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» було доповнено пунктом 6.8, яким, зокрема, передбачалося проведення «опитування із

застосуванням спеціального технічного засобу — поліграфа» з визначенням предмета таких опитувань: ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації; повноти наданої опитуваною особою інформації; джерела отриманої опитуваною особою інформації; уявлень опитуваної особи про певну подію; іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій.

Сучасна науково-методична база визначає людину як носія фізіологічних маркерів психічних процесів, пов'язаних із опрацюванням інформації, що дозволяє розглядати особистість як родовий об'єкт судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа.

Таким чином, спеціальним об'єктом психологічних досліджень при проведенні судових психологічних експертиз із використанням поліграфа є мнемічний і емоційно-вольовий досвід людини. Отже, цільовим предметом психологічних досліджень при проведенні судових психологічних експертиз із використанням поліграфа є фізіологічні реакції людини (особистості), що в неї виявляються у відповідь на пред'явлені їй психологічні стимули, які відображають зміст конкретного інформаційного патерну (подію, обставини чи їх деталі).

Враховуючи, що об'єктом судово-експертних психологічних досліджень із використанням поліграфа є людина як носій психофізіологічних проявів (особистість), головним напрямом застосування поліграфа в межах судово-психологічних досліджень є виявлення у свідомості людини нематеріальних (ідеальних) слідів, які свідчать про наявність сенсорного досвіду особистості стосовно фактів, обставин і подій, що підлягають експертному дослідженню.

Таким чином, використовуючи поліграф у судово-експертній діяльності, ми маємо справу з ідеальними слідами (а не матеріальними), що за наявними психосемантичними навантаженнями у цілісному вигляді складають ідеально-слідову

картину, яка дозволяє експертним шляхом сформувати цілісне уявлення про предмет дослідження.

Отже, виходячи з цього, основними завданнями, які вирішуються судовою психологічною експертизою з використанням поліграфа на даному етапі розвитку суто «психологічної експертології», є:

- установлення ступеня когнітивної значущості для підекспертної особи певної інформації, викликаной її приховуванням або підтвердженням;

- з'ясування відповідності чи невідповідності інформації, заявленої підекспертною особою стосовно фактів, обставин і подій, які підлягають дослідженню, її особистому досвіду;

- виявлення у свідомості людини нематеріальних (ідеальних) слідів, які свідчать про наявність сенсорного досвіду особистості стосовно фактів, обставин і подій, що підлягають експертному дослідженню;

- установлення відповідності чи невідповідності змістовної частини суб'єктивного відображення психологічних установок особистості її наявному сенсорному досвіду.

Враховуючи, що при проведенні судових психологічних експертиз із використанням поліграфа ми маємо справу не з матеріальними, а з ідеальними (матеріалізованими) об'єктами, ступінь експертної надійності, вірогідності та достовірності отриманих за результатами досліджень висновків подекуди викликає ґрунтовну недовіру судів та інших компетентних органів (осіб), унаслідок чого часто піддається сумніву, що стає приводом або для спростування висновків, або для призначення і проведення альтернативних експертиз.

Із метою отримання відповіді на риторичне питання «Яким чином українські суди сприймають результати досліджень на поліграфі?» нами на базі Національної школи суддів України упродовж 2015–2019 років було проведене тематичне опитування

860 суддів різних рівнів та кваліфікацій щодо різних аспектів сфери використання поліграфа в судово-експертній практиці.

За результатами проведеного тематичного опитування думки респондентів розподілилися таким чином:

- не можна застосовувати в судово-експертній практиці взагалі у зв'язку з високою імовірністю помилок — 260 осіб;
- можна застосовувати в судово-експертній практиці, але з суворими методологічними обмеженнями — 155 осіб;
- доцільно застосовувати в судово-експертній практиці як окремий вид судової експертизи — 68 осіб;
- доцільно застосовувати в судово-експертній практиці як окремий підвид судової психологічної експертизи — 389 осіб;
- доцільно застосовувати в судово-експертній практиці винятково в межах судової психологічної експертизи — 143 особи;
- доцільно застосовувати в судово-експертній практиці винятково за умов ретельної методичної підготовки — 436 осіб;
- доцільно застосовувати в судово-експертній практиці винятково за умов фахової компетентності, обізнаності та підготовленості поліграфолога — 600 осіб;
- доцільно застосовувати в судово-експертній практиці винятково за умов наявності автентичного, високовалідного і значущого стимулу — 457 осіб.

Проведене тематичне опитування наочно показало, що в цілому поліграф має право на існування в загальній схемі судових експертиз. Але є нюанси, які створюють потенційні небезпеки використання поліграфа у сфері судочинства та застосування й охорони права. Саме серед цих нюансів вельми поважними суддями були визначені провідні проблеми впровадження й використання поліграфа як окремого виду судово-експертної діяльності.

Ґрунтуючись на результатах проведених нами досліджень, серед провідних проблем і причин, які зводять нанівець ефективність і експертну значущість поліграфа в судовій психологічній експертизі, а також критично знижують ступінь експертної надійності, вірогідності та достовірності отриманих за результатами експертних досліджень висновків, ми визначили чотири основні кластери: інтерпретаційні, методологічні, дефінітарно-термінологічні та функціонально-бюрократичні/правові.

Як засвідчує наявний десятирічний досвід використання поліграфа в судово-експертній діяльності, самі по собі методологічні, дефінітарно-термінологічні та функціонально-бюрократичні/правові проблеми достатньо легко долаються як відомчим нормативно-правовим регулюванням, так і практикою. На відміну від них, інтерпретаційні кластери навіть до цього часу викликають певні труднощі, подекуди сприяють появі хибних висновків і тягнуть за собою серйозні проблеми у сфері судочинства, застосування й охорони права.

На наш погляд і на наше глибоке переконання, сучасні проблеми інтерпретаційного кластера ґрунтуються не на методологічних чи нормативно-правових засадах, а виключно на наявності/відсутності спеціальних психологічних знань у поліграфолога та наявності/відсутності у нього практичних навичок та умінь ці знання застосовувати на практиці. Зокрема, йдеться про вибір, семантизацію, актуалізацію та використання стимулу, який пред'являється поліграфологом підекспертній особі.

Із позицій суто психологічної сутності загальної методології психологічних досліджень поліграф фіксує фізіологічну (психофізіологічну) реакцію на стимул — емоційно значущу інформацію. Саме тут ми стикаємося з проблемами суто інтерпретаційного характеру: по-перше, ця реакція є прив'язаною до стимулу за підсвідомим (несвідомим) механізмом, тобто реагує на суто ідеальний слід; по-друге, ця реакція є специфічною (нетиповою) відносно факту й джерела надходження самої

емоційно значущої інформації, тобто вона не проявляється сама собою в межах звичайних повсякденно-буденних умов; по-третє, ця реакція не є диференційованою з позицій реактивності організму, натомість являє собою варіації орієнтувального рефлексу, рефлексу впізнання і частково — оборонного й захисного рефлексів.

При цьому наявність фізіологічної (психофізіологічної) реакції на стимул може бути зумовлена:

1. Тим, що підекспертна особа дійсно вчиняла певні дії або здійснювала певну діяльність (максимально ймовірно схожу на ту, про яку йдеться, але не факт);

2. Тим, що з підекспертною особою вже спілкувалися з приводу вчинення цих (або аналогічних) дій чи здійснення цієї (або аналогічної) діяльності;

3. Тим, що підекспертна особа широко виявляє стійкий інтерес до аналогічної (подібної) інформації;

4. Наявністю непередбачуваних сторонніх асоціацій, пов'язаних із впливом стимулу на підсвідомість.

Отже, в реальності ми маємо за суттю полімодальну, амбівалентну або в цілому невизначену ситуацію, в якій тільки перший варіант надає нам підстави впевнено припускати наявність у особи так званої «значущої інформації». Наявність же у підекспертної особи «значущої інформації» у варіантах 2–4 означає лише припущення в напрямі бажаного, а не дійсного.

За результатами наших власних спостережень і власного досвіду використання упродовж останнього десятиліття поліграфа в судовій психологічній експертизі ми маємо змогу дійти висновку, що найбільш актуальними проблемними місцями суто інтерпретаційного характеру при використанні поліграфа в судовій психологічній експертизі є:

– наявність можливості вибору й застосування стимулу (на практиці така можливість наявна не завжди, часто стимул

у задалегідь заготовленому вигляді надається експертові як вихідний матеріал);

– валідність і автентичність наданого як вихідний матеріал чи обраного експертом вільним чином стимулу;

– якість наданого як вихідний матеріал чи обраного експертом вільним чином стимулу, що забезпечує його придатність і достатність для отримання на його ґрунті об'єктивних, повних і неупереджених висновків;

– потенційна можливість обґрунтованого тлумачення й достовірної інтерпретації наданого чи обраного стимулу.

У контексті особливостей вибору та інтерпретації стимулювального матеріалу під час використання поліграфа в судовій психологічній експертизі слід зазначити, що вирішення суто психологічних завдань у межах судової психологічної експертизи апіорі, в принципі й наперед не забезпечує вирішення суто правових питань на кшталт визначення правдивості/неправдивості, достовірності/недостовірності показань особи, її причетності/непричетності до вчинення певних дій (злочину). Це, зокрема, може додатково на імовірно-вірогідному рівні припускатися за допомогою відповідних корелятив між психофізіологічними показниками стану особи та змістом відповідей на поставлені їй запитання, які формулює експерт-поліграфолог на підставі відомої йому інформації (прихованого стимулу). Але не більше ніж припущення. Тобто за рівнем вірогідності — менше ніж середній рівень.

Тож при вирішенні завдань отримання так званої «орієнтувальної» інформації (здебільшого ймовірного гатунку) у вигляді реакцій на «орієнтовні» стимули обов'язково слід враховувати, що результати психологічного дослідження цілком і повністю залежать від суто психологічного змісту складених експертом тестових питань (тобто від стимулу), що і ставить під сумнів (цілком природним чином) можливість отримання об'єктивно достовірного результату такого роду дослідження.

Отже, наведене нами у змісті цієї статті свідчить про те, що запорукою об'єктивності, повноти дослідження при проведенні судових психологічних експертиз із використанням поліграфа є плідна, кропітка й ретельна робота з вербальними чи невербальними стимулами, які врешті й пред'являтимуться підекспертним особам у вигляді значущих питань.

Саме правильно обраний, грамотно і методично опрацьований та правильно семантизований стимул, здатний викликати виражену й автентичну значущу реакцію, є гарантом досягнення максимально високого, тобто такого, що сягає максимальних показників ($\approx 95\text{--}100\%$), ступеня вірогідності за результатами проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа та під час емпіричного оцінювання отриманих результатів.

Врахування зазначених у змісті цієї роботи особливостей вибору та інтерпретації стимулювального матеріалу при проведенні судових психологічних експертиз із використанням поліграфа гарантує успішне подолання зазначених проблем і дозволяє сформулювати й надати повний, об'єктивний і неупереджений висновок.

УДК 343.98:159.98

Ведмідь Володимир Анатолійович,

засновник та голова

Національної асоціації поліграфологів України,

викладач психології Національного університету «КАІ»,

поліграфолог, адвокат,

м. Київ, Україна

АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СУДОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ЗАСОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА

1. Актуальність теми

Використання поліграфа в судових провадженнях України поступово переходить із площини дискусій до практичного застосування. Сторони дедалі частіше подають висновки судових психологічних експертиз із використанням поліграфа у кримінальних, цивільних і адміністративних провадженнях.

Водночас судова практика залишається неоднорідною. Одні суди приймають такі висновки як належні докази, інші надають їм лише допоміжне значення або відхиляють через процесуальні та методичні недоліки.

Основне питання полягає вже не в тому, чи можна застосовувати поліграф, а в тому:

за яких процесуальних, кваліфікаційних і методичних умов отримані результати можуть бути використані судом.

2. Правова природа застосування поліграфа

Поліграф не є самостійним видом судової експертизи. Він використовується як спеціальний технічний засіб у межах судової психологічної експертизи.

Необхідно розмежовувати:

- судову психологічну експертизу із застосуванням поліграфа;
- психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа;
- опитування, проведене поліграфологом;
- консультацію або висновок спеціаліста.

Ці документи мають різний процесуальний статус. Назва документа сама собою не робить його висновком судового експерта.

Відповідно до Інструкції та Науково-методичних рекомендацій Міністерства юстиції України, застосування комп'ютерного поліграфа у психологічній експертизі спрямоване на отримання орієнтувальної інформації щодо обставин, які досліджуються.

3. Яку інформацію фактично встановлює експертиза

Поліграф не реєструє брехню як окреме фізіологічне явище. Він фіксує зміни психофізіологічних реакцій людини під час пред'явлення відповідних стимулів.

Тому коректним предметом експертного дослідження є не встановлення юридичного факту неправди, а визначення:

- наявності психофізіологічних реакцій на певні запитання;
- психологічної значущості для особи конкретної інформації;
- ознак обізнаності особи про обставини події;
- відповідності зафіксованих реакцій діагностичним ознакам застосованої методики;
- можливого приховування інформації в межах компетенції експерта-психолога.

Некоректними є категоричні висновки:

- «особа вчинила злочин»;
- «особа говорить неправду»;

- «вина особи підтверджена»;
- «показання свідка є достовірними»;
- «договір укладено під примусом».

Вирішення питань про винуватість, достовірність доказів і встановлення юридичних фактів належить виключно до компетенції суду.

4. Загальний підхід Верховного Суду

Аналіз практики Верховного Суду дозволяє сформулювати загальний підхід:

висновок судової психологічної експертизи із застосуванням поліграфа не є забороненим доказом, але не має наперед установлені сили та повинен оцінюватися разом з іншими доказами.

Суди не повинні:

- автоматично визнавати такий висновок достовірним;
- надавати йому перевагу перед іншими доказами;
- встановлювати на його підставі винуватість особи;
- використовувати його як єдине підтвердження спірної обставини.

Водночас сам факт використання поліграфа не є безумовною підставою для визнання висновку недопустимим.

5. Практика у цивільному судочинстві

Показовою є постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 29 листопада 2023 року у справі № 589/4601/21.

У цій справі відповідачка заперечувала отримання 250 тисяч доларів США за договором позики та надала висновок психологічної експертизи із застосуванням поліграфа.

Верховний Суд зазначив:

- висновок експерта є рівноцінним засобом доказування поряд з іншими доказами;

- він не має задалегідь установленої сили;

- оцінювання здійснюється в сукупності з іншими матеріалами;

- висновок із використанням поліграфа не спростував власноруч написану розписку та встановлені судами договірні зобов'язання.

Отже, поліграфічна експертиза може бути долучена до цивільної справи, але не здатна автоматично нівелювати належний письмовий доказ.

6. Практика у кримінальному судочинстві

Особливо важливою є постанова Касаційного кримінального суду від 13 березня 2024 року у справі № 760/23990/17.

Верховний Суд погодився з неврахуванням висновків судово-психологічних експертиз із застосуванням поліграфа, оскільки:

- дослідження проводив неатестований експерт;

- використані методики не були належно ідентифіковані та пояснені;

- застосовувалося обладнання, щодо якого виникли питання;

- результати фактично зводилися до оцінювання правдивості показань свідків;

- висновки мали неоднозначний та орієнтувальний характер.

ККС ВС наголосив, що такі дані не можуть бути єдиним, беззаперечним і самостійним джерелом доказів.

«Отже, висновки судово-психологічних експертиз із застосуванням комп'ютерного поліграфа не є однозначними за своєю суттю, а несуть у собі орієнтувальну інформацію».

Важливо не трактувати цю позицію як абсолютну заборону поліграфа. Рішення стосувалося конкретних висновків, які мали суттєві кваліфікаційні, методичні та процесуальні недоліки.

Свою позицію ККС ВС підтвердив і в 2024 році у справі № 679/199/21 (рішення від 22.01.24): «Аргументи сторони захисту про необґрунтоване відхилення як доказу невинуватості ОСОБА_5 висновку судової психологічної експертизи від 30 грудня 2020 року № 3676/20-26 із застосуванням поліграфа також безпідставні, адже чинне законодавство не передбачає перевірки показань у такий спосіб і використання отриманих даних. Окреслений підхід та відповідні мотиви відображені й в ухваленій у межах цієї справи постанові Суду від 26 березня 2024 року».

7. Можливість призначення експертизи

У постанові від 21 грудня 2023 року у справі № 757/10151/23-к Верховний Суд фактично підтвердив процесуальну можливість залучення судового експерта-психолога для проведення експертизи із застосуванням комп'ютерного поліграфа.

ККС ВС встановив, що ухвала слідчого судді про залучення такого експерта не підлягає окремому апеляційному оскарженню, оскільки вона не входить до переліку, передбаченого статтею 309 КПК України.

Це рішення є важливим, оскільки засвідчує: сама процедура призначення відповідної експертизи не суперечить кримінальному процесуальному законодавству.

УДК 343.98:159.98

Воробйова Олена Юрїївна,

завідувачка Полтавського відділення

Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України,

м. Полтава, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1401-6129>

e-mail: 0805vorobiova@ukr.net

Браїлко Юлія Іванівна,

завідувачка сектору криміналістичних та психологічних

досліджень

Полтавського відділення Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України,

кандидат філологічних наук, доцент,

м. Полтава, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5203-7479>

e-mail: santie@ukr.net

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ
ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНОГО
ПОЛІГРАФА В ПОЛТАВСЬКОМУ ВІДДІЛЕННІ
НАЦІОНАЛЬНОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ «ІНСТИТУТ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
ІМ. ЗАСЛ. ПРОФ. М. С. БОКАРІУСА»**

У судово-психологічній експертизі застосовують широкий спектр методів для вивчення психічних особливостей людини, її емоційного стану, особливостей сприйняття та відтворення подій. Одним із сучасних спеціальних інструментів, використовуваних для таких досліджень, є комп'ютерний поліграф.

Судові психологічні експертизи та психологічні дослідження з використанням комп'ютерного поліграфа в Полтавському відділенні виконують від березня 2025 року. Задля цього відповідно до ДСТУ 9266:2023 «Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги» [1] обладнано лабораторію поліграфічних досліджень у приміщенні площею 17,6 м². У роботі експерти дотримуються загальних організаційних і методологічних вимог до проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа; спираються і на Методику проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа [2], унесену до реєстру 18.02.2025 за номером 14.1.84, і на наукові й практичні здобутки провідних українських та зарубіжних поліграфологів. Наші експерти й самі беруть активну участь у науково-практичних конференціях, присвячених загалом судовій експертизі й поліграфічним дослідженням зокрема.

У період із березня 2025 року до серпня 2026 року в Полтавському відділенні успішно виконано 42 судово-психологічні експертизи й експертні дослідження з використанням комп'ютерного поліграфа (2025 рік — 14, 2026 рік — 28). Із них 33 експертизи та 9 експертних досліджень.

Як зазначають автори підручника «Криміналістика», такі дослідження дають змогу «визначити психологічний характер інформації, яку викладає досліджувана особа, рівень і природу її обізнаності в обставинах події (факту, явища) як підґрунтя для побудови й перевірки версій події минулого» [3, с. 488]. Згідно з Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, «предметом опитування із застосуванням спеціального технічного засобу — комп'ютерного поліграфа є отримання орієнтувальної інформації щодо:

ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації;

повноти наданої опитуваною особою інформації;

джерела отриманої опитуваною особою інформації;
уявлень опитуваної особи про певну подію;
іншої орієнтувальної інформації, необхідної для
конструювання версій розслідування певних подій» [4].

Застосування поліграфа в межах судової психологічної експертизи демонструє високу затребуваність таких досліджень та ефективність у системі доказування під час розслідування кримінальних правопорушень різного ступеня тяжкості. Зокрема, судово-психологічні експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа призначали в Полтавському відділенні в межах кримінальних проваджень, кваліфікованих за такими статтями Особливої частини Кримінального кодексу України [5]:

РОЗДІЛ II. «КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ»:

- ст. 115 «Умисне вбивство»;
- ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження»;

РОЗДІЛ IV. «КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ»:

- ст. 152 «Зґвалтування»;
- ст. 153 «Сексуальне насильство»;
- ст. 155 «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку»;
- ст. 156 «Розбещення неповнолітніх»;

РОЗДІЛ V. «КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВИБОРЧИХ, ТРУДОВИХ ТА ІНШИХ ОСОБИСТИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА»:

- ст. 182 «Порушення недоторканності приватного життя»;

РОЗДІЛ VI. «КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ»:

Поліграф у судовій експертизі: доказ чи орієнтир?
Сучасний стан, стандарти проведення досліджень та перспективи розвитку :
Збіник тез круглого столу (Харків-Полтава, 21.08.2026)

- ст. 187 «Розбій»;
- ст. 190 «Шахрайство»;
- ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна»;

РОЗДІЛ XII. «КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА МОРАЛЬНОСТІ»:

– ст. 301-1 «Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження».

Найчастотнішими є експертизи в кримінальних справах, що стосуються злочинів проти статеві недоторканості малолітніх і неповнолітніх: у Полтавському відділенні ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» за такими злочинами виконано 20 експертиз, що становить 48 % від загальної кількості.

Отже, на прикладі роботи судових експертів-психологів Полтавського відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» простежуємо, що використання комп'ютерного поліграфа в судово-психологічній експертизі є перспективним напрямом судово-експертної діяльності. Поєднання нормативно визначених вимог, науково обґрунтованої методики, належної професійної підготовки та напрацьовуваного практичного досвіду експертів створює передумови для подальшого розвитку цього підвиду судової психологічної експертизи й підвищення його ролі в забезпеченні повного, всебічного та об'єктивного дослідження обставин кримінальних та інших правопорушень.

Перелік джерел посилання:

1. ДСТУ 9266:2023 Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги (чинний від 01.05.2024). Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2024. 12 с.

2. Методика проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа (реєстраційний код 14.1.84).

Поліграф у судовій експертизі: доказ чи орієнтир?
Сучасний стан, стандарти проведення досліджень та перспективи розвитку :
Збіник тез круглого столу (Харків-Полтава, 21.08.2026)

3. Криміналістика : підруч. / за ред. В. М. Шевчука. Харків :
Право, 2024. 1008 с.

4. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та
призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв.
наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 (зі
змiнами та доповненнями). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/
laws/show/z0705-98#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text).

5. Кримінальний кодекс України : Закон України № 2341-III
від 05.04.2001 (зі змiнами та доповненнями). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.

УДК 343.98:159.98

Шевчук Віктор Михайлович,

завідувач кафедри криміналістики

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
головний науковий співробітник НДІ вивчення проблем
злочинності

імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
поліграфолог, голова науково-методичної ради Всеукраїнської
асоціації поліграфологів,

м. Харків, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8058-3071>

e-mail: Shevchuk_viktor@ukr.net

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА У СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ВІД ОРІЄНТОВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУ

На сучасному етапі розвитку правосуддя в Україні проблематика використання поліграфа перебуває на зламі парадигм [1, с. 55–63]. Тривалий час результати психофізіологічних опитувань сприймалися вітчизняними судами виключно як орієнтовна (оперативна) інформація, що має суто допоміжний характер. Проте стрімкий розвиток судово-експертної діяльності, ускладнення механізму вчинення кримінальних правопорушень, запит на об'єктивізацію доказової бази, а також процеси правового унормування застосування поліграфа у юридичній практиці та стандартизації відповідних методик зумовлюють поступовий перехід поліграфа зі статусу засобу отримання орієнтовної інформації у статус джерела процесуальних доказів [2, с. 321].

У зв'язку із цим у реаліях воєнного сьогодення особливої актуальності та значущості набувають проблеми застосування поліграфа у судовій експертизі та кримінальному провадженні.

Збройна агресія проти України, супроводжувана зростанням злочинності, ускладненням її структури та появою нових видів кримінальних правопорушень, потребує від органів досудового розслідування, прокуратури та суду пошуку ефективних, науково обґрунтованих інструментів отримання й перевірки криміналістично значущої інформації, здатних забезпечити оперативність і повноту встановлення обставин кримінального провадження в умовах обмежених ресурсів і часу [3, с. 9]. Саме поліграф у цьому контексті постає як один із перспективних технічних засобів, спроможних істотно підвищити ефективність такої діяльності.

Особливого значення набуває визначення напрямів та шляхів удосконалення й перспектив запровадження поліграфа як дієвого методу збирання, дослідження, оцінки та використання криміналістично значущої інформації — не лише у кримінальному судочинстві, а й в інших видах юридичної практики, зокрема в оперативно-розшуковій діяльності, кадровому забезпеченні органів сектору безпеки й оборони, а також у сфері запобігання та протидії корупції [4, с. 84]. Водночас розширення сфери застосування поліграфа супроводжується зростанням вимог до наукової обґрунтованості, методологічної уніфікованості та процесуальної визначеності його використання, що зумовлює необхідність системного наукового аналізу як практики застосування цього методу, так і перспектив його подальшої легітимізації в системі судочинства України.

Еволюційний шлях розвитку поліграфа та понад столітня історія практики його застосування свідчать про перспективність використання цього психофізіологічного методу в досудовому розслідуванні та судовому розгляді, адже він дає можливість діагностувати інформаційний стан ідеальних (уявних) слідів-відображень, «слідів пам'яті» людини, пов'язаних із процесами судочинства, оперативно-розшукової, трудової, службової, комерційної та іншої діяльності, й отримувати від суб'єкта тестування криміналістично значущу інформацію, яку іншим

шляхом виявити дуже складно або взагалі неможливо [5, с. 106–109]. Завдання, які вирішуються за допомогою використання поліграфа, охоплюють різні напрями — слідчий, профілактичний, розшуковий, судовий, доказовий тощо. Водночас відсутність чіткої законодавчої регламентації та інші проблеми створюють значні труднощі як для практичного використання цього технічного засобу, так і для визнання отриманих із його допомогою результатів доказами у кримінальному судочинстві, що вимагає надзвичайної професійності, етичного підходу та правової обережності: поліграф не є заміником досудового розслідування чи суду, а є лише інструментальним засобом діагностики психоемоційного стану особи.

Актуальність дослідження проблем застосування поліграфа у кримінальному провадженні та перспектив його унормування в сучасних реаліях воєнного сьогодення передусім визначається необхідністю зміни фокусу від теоретичних дискусій до реальної практичної реалізації та вирішення наявних правових, наукових і методологічних проблем його використання у виявленні, розкритті, розслідуванні, профілактиці кримінальних правопорушень, кадрових перевірок, експертному забезпеченні та судовому розгляді проваджень. У зв'язку з цим метою цього дослідження є аналіз сучасних викликів, що постають перед судово-експертною діяльністю у сфері застосування поліграфа, з'ясування ступеня готовності практикуючих юристів — слідчих, прокурорів, суддів та адвокатів — до його ефективного використання, а також визначення перспективних напрямів переходу поліграфа від засобу отримання орієнтовної інформації до повноцінного джерела процесуальних доказів у кримінальному провадженні України.

Сучасні тенденції застосування поліграфа у судово-експертній діяльності набувають свої специфіки. Зокрема, наразі в Україні спостерігається чергова хвиля зростання інтересу до застосування поліграфа, зумовлена комплексом взаємопов'язаних чинників [6, с. 267]. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації спричинила суттєву трансформацію злочинності та

актуалізувала потребу в розробці адекватних механізмів протидії у сфері безпеки й оборони держави. Євроінтеграційні процеси, своєю чергою, актуалізують упровадження сучасних наукових технологій з урахуванням позитивного міжнародного досвіду їх застосування. Зростання злочинності суттєво збільшило навантаження на слідчих та оперативних працівників, що зумовлює пошук дієвих методів виявлення й розкриття кримінальних правопорушень. Водночас загострилася потреба профілактики корупційних правопорушень та очищення державних і правоохоронних органів від осіб, схильних до їх вчинення, а також актуалізувалася необхідність захисту прав громадян, безпеки бізнесу та підприємницької діяльності.

На цьому тлі можна виокремити три стійкі тенденції розвитку досліджуваного напрямку. По-перше, відбувається інституціоналізація та легітимізація досліджень із застосуванням поліграфа: вони остаточно закріпилися в межах судової психологічної (психофізіологічної) експертизи, яка здійснюється науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України, а також експертними службами Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань та Міністерства внутрішніх справ. По-друге, спостерігається поступова зміна судової доктрини: останні роки демонструють появу судових рішень, у яких висновки такої експертизи оцінюються судом у сукупності з іншими доказами та визнаються допустимими відповідно до ст. 84, 101 КПК України, що свідчить про поступове подолання категоричного скепсису щодо доказового значення таких висновків. По-третє, стабільно зростає запит на антикорупційний та кадровий скринінг: поліграф став невід'ємною складовою перевірок кандидатів на посади у новостворених антикорупційних і правоохоронних органах, що опосередковано підвищує рівень довіри до цього методу з боку як фахової спільноти, так і суспільства в цілому.

Специфіка застосування поліграфа у судовій експертизі полягає в тому, що така діяльність супроводжується певними

викликами та труднощами. Попри окреслені позитивні тенденції інституціоналізації та легітимізації, судово-експертна діяльність із застосуванням поліграфа в Україні станом на сьогодні стикається з комплексом системних викликів, що безпосередньо впливають на якість, обґрунтованість і доказове значення експертних висновків.

По-перше, зберігається невизначеність процесуального статусу висновку експерта, отриманого за результатами психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа: чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не містить прямої згадки поліграфа як засобу отримання доказів, що зумовлює неоднозначність його оцінки судами та ускладнює формування усталеної правозастосовної практики. По-друге, актуальною залишається проблема відсутності уніфікованої методології проведення судової психологічної (психофізіологічної) експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа. Попри держреєстрацію Методики 14.1.84 (від 18.02.2015 р.), спостерігається розпорошеність методичних підходів між різними відомствами — науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України, експертними службами СБУ, ДБР та МВС, що створює ризики розбіжностей в оцінці валідності та достовірності результатів дослідження. По-третє, гострою є проблема кадрового забезпечення: наявний дефіцит висококваліфікованих судових експертів-поліграфологів, відсутність єдиних національних стандартів їх сертифікації та акредитації, що не відповідає масштабу зростаючого попиту на такі експертизи в умовах воєнного стану та антикорупційних реформ [7, с. 80–85]. По-четверте, недостатньо врегульованими залишаються етичні аспекти проведення досліджень: межі допустимого втручання в психоемоційний стан особи, добровільність проходження тестування, гарантії дотримання прав людини під час експертизи потребують чіткішої нормативної фіксації. По-п'яте, відсутність єдиної державної програми та стратегії розвитку й запровадження поліграфа в судово-експертній діяльності на загальнодержавному рівні унеможливорює

системну координацію зусиль профільних відомств, наукових установ і професійних об'єднань поліграфологів.

Сукупна дія зазначених чинників формує суттєвий розрив між практичним запитом на застосування поліграфа в судово-експертній діяльності та рівнем його наукового, методичного й нормативного забезпечення, що підтверджується, зокрема, результатами проведеного нами емпіричного дослідження серед практикуючих слідчих, прокурорів та адвокатів [8, с. 147].

Важливим є врахування перспектив законодавчого врегулювання застосування поліграфа. Законодавче врегулювання використання поліграфа у кримінальному процесі сприятиме підвищенню передбачуваності судової практики, зміцненню довіри до результатів таких досліджень і приведенню національної системи доказування у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема практики Європейського суду з прав людини [9, с. 104]. Запровадження спеціальної норми, яка б визначала процесуальні межі, статус і вимоги до проведення поліграфологічних досліджень, забезпечить баланс між ефективністю кримінального переслідування та гарантіями прав людини, дозволить уникнути довільного тлумачення судами й слідчими органами, уніфікує підходи до оцінки результатів поліграфа та підвищить рівень наукової обґрунтованості судових рішень. У ширшому контексті така регламентація стане важливим кроком у напрямі модернізації кримінального процесуального доказування, інтеграції психологічних і технічних методів у межах законності, справедливості та верховенства права. Ключовою передумовою тут є забезпечення переходу поліграфа від статусу «орієнтовної інформації» до статусу «судово-психологічної експертизи з використанням поліграфа» з чітко визначеними межами допустимості.

Законодавче визначення процесуального статусу поліграфа вбачається можливим двома шляхами: 1) прийняттям окремого закону, який дасть змогу на практичному рівні повноцінно використовувати результати поліграфологічного дослідження

спільно з іншими верифікованими інформаційними даними, особливо у сфері кримінального судочинства; 2) внесенням змін до кодифікованих нормативних актів України, зокрема до КПК України, шляхом підготовки окремої норми, яка б відображала правові основи застосування поліграфа та результатів проведених із його використанням досліджень.

Окремої уваги потребують невирішені термінологічно-методологічні проблеми поліграфології та методологічні питання, що ускладнюють як наукове осмислення, так і практичне застосування поліграфа. У сучасній поліграфології досі існує низка дискусійних питань щодо понятійно-категоріального апарату цієї науки. Серед них варто виокремити: юридичну невизначеність і різні тлумачення більшості базових понять — «орієнтуюча», «орієнтувальна» чи «доказова» інформація, «психофізіологічна» та/або «психологічна судова експертиза з використанням поліграфа», сутність поняття «поліграф» тощо; суперечності між Законом України «Про судову експертизу», Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та судово-експертних досліджень від 08.10.1998 р. і відомчими інструкціями про застосування поліграфа (МВС, ДБР, ДПС України та ін.) щодо визначення й уживання понять «поліграф», «підекспертна» та «піддослідна особа», «експерт-поліграфолог», «спеціаліст-поліграфолог», «фахівець-поліграфолог», «поліграфолог»; а також змішування та не завжди коректне вживання термінів «метод», «методика» й «методологія», «психофізіологічний метод», «психофізіологічна судова експертиза» та «психологічна судова експертиза».

Наявність зазначених термінологічних розбіжностей не є суто теоретичною проблемою: вона безпосередньо позначається на практиці призначення експертиз, формулюванні експертних завдань і, зрештою, на оцінці судом допустимості й обґрунтованості отриманих висновків, що додатково підкреслює актуальність законодавчої уніфікації.

У цьому контексті набувають теоретичної та практичної цінності результати емпіричного дослідження, зокрема опитування слідчих, прокурорів та адвокатів. З метою верифікації теоретичних положень та отримання емпіричних даних щодо реального стану готовності практикуючих юристів до застосування поліграфа авторами було проведено опитування слідчих, прокурорів та адвокатів. Дослідження здійснювалося Центром поліграфології, цифрової криміналістики та судових експертиз кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого під час Міжнародного форуму адвокатів «Поліграф у стратегії адвокатського захисту: від забезпечення гарантій прав особи до доказів у суді». Метою опитування визначено вдосконалення тактики залучення фахівців-поліграфологів до адвокатської діяльності на етапах досудового розслідування й судового розгляду, а також виявлення чинників, що стримують ширше застосування поліграфа у судово-експертній практиці. Респондентам, зокрема, було запропоновано оцінити власний рівень обізнаності зі змістом Методики проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа — 14.1.84 (держреєстрація від 18.02.2024 р.) за шкалою від 1 («зовсім не знайомий») до 5 («детально вивчив методику»), а також оцінити свою обізнаність щодо процесуального алгоритму залучення поліграфолога (подання клопотань, вибір експерта, постановка питань).

Отримані результати засвідчили критично низький рівень нормативно-методичної обізнаності практикуючих юристів: понад 70% опитаних оцінили власний рівень обізнаності зі змістом Методики 14.1.84 на 1–2 бали за п'ятибальною шкалою, тобто фактично не ознайомлені з її змістом. Кореспондуючою є ситуація й щодо обізнаності з процесуальним алгоритмом залучення поліграфолога: значна частина респондентів або орієнтується виключно в теорії, не маючи практичного досвіду його застосування, або прямо вказує на відсутність обізнаності й потребу в роз'ясненні відповідної юридичної процедури,

а частина опитаних прямо зазначила, що чинний КПК України не містить чіткого алгоритму дій адвоката у цій сфері.

Окремим блоком опитування було з'ясовано чинники, що, на думку респондентів, найбільше стримують широке застосування поліграфа в судовому розгляді. Відповіді розподілилися між чотирма групами чинників: інституційною — процесуальний консерватизм і скепсис із боку суддів та прокурорів щодо доказової цінності результатів дослідження; законодавчою — відсутність прямої згадки поліграфа як джерела доказів у КПК України; ресурсною — висока вартість проведення експертизи та дефіцит кваліфікованих державних експертів-поліграфологів; тактичною — ризик отримання результату, що суперечить обраній лінії захисту, який стримує адвокатів від ініціювання залучення фахівця навіть за наявності такої можливості.

Отриманий розподіл підтверджує тезу, обґрунтовану в попередніх розділах: стримування застосування поліграфа має комплексний характер і не зводиться виключно до законодавчих прогалин — істотну роль відіграють також інституційна недовіра, обмеженість ресурсного забезпечення та тактичні міркування сторони захисту. Таким чином, емпіричні дані підтверджують наявність суттєвого розриву між зростаючим практичним запитом на застосування поліграфа та рівнем нормативного, методичного й кадрового забезпечення цього напрямку судово-експертної діяльності, що потребує комплексного вирішення на законодавчому, освітньому та інституційному рівнях.

Таким чином, проведення дослідження засвідчує, що застосування поліграфа у судово-експертній діяльності України перебуває на етапі трансформації — від сприйняття його результатів як суто орієнтовної (оперативної) інформації до поступового визнання судово-психологічної (психофізіологічної) експертизи з використанням поліграфа джерелом процесуальних доказів. Цей рух підтверджується як інституціоналізацією відповідного напрямку експертної діяльності та появою судової практики, що визнає такі висновки допустимими відповідно до ст.

84, 101 КПК України, так і зростаючим практичним запитом на застосування поліграфа в умовах воєнного стану, антикорупційних реформ та євроінтеграційних процесів.

Водночас окреслені позитивні тенденції розвиваються на тлі системних викликів, що стримують повноцінну реалізацію потенціалу поліграфа в судово-експертній діяльності: невизначеність процесуального статусу висновку експерта, відсутність уніфікованої методології дослідження, дефіцит кваліфікованих кадрів, неврегульованість етичних аспектів проведення тестування та відсутність єдиної державної стратегії розвитку цього напрямку. Додатковим бар'єром виступають нерозв'язані термінологічно-методологічні проблеми поліграфології — насамперед юридична невизначеність базових понять та суперечності між профільним законодавством і відомчими інструкціями різних органів. Результати проведеного емпіричного дослідження надають цим теоретичним висновкам практичне підтвердження: понад 70% респондентів виявили критично низький рівень обізнаності як зі змістом Методики 14.1.84, так і з процесуальним алгоритмом залучення поліграфолога, а причини стримування застосування поліграфа охоплюють інституційні, законодавчі, ресурсні й тактичні чинники. Це свідчить, що проблема має комплексний, а не суто нормативний характер.

На підставі викладеного видається за доцільне:

- 1) законодавчо визначити процесуальний статус результатів дослідження з використанням поліграфа — шляхом прийняття окремого закону або внесення відповідної норми до КПК України, що закріпить перехід від статусу «орієнтовної інформації» до статусу «судово-психологічної експертизи з використанням поліграфа» з чіткими межами допустимості;
- 2) уніфікувати понятійно-категоріальний апарат поліграфології на міжвідомчому рівні, усунувши суперечності між профільним законодавством і відомчими інструкціями МВС, ДБР, ДПС та інших органів;
- 3) розширити мережу кваліфікованих судових експертів-

поліграфологів і запровадити єдині національні стандарти їх підготовки, сертифікації та акредитації; 4) розробити й затвердити на державному рівні комплексну стратегію розвитку та впровадження поліграфа в судово-експертній діяльності; 5) організувати системне навчання слідчих, прокурорів та адвокатів з питань методології, стандартів і процесуального порядку застосування поліграфа, з огляду на виявлений дослідженням критично низький рівень їхньої обізнаності.

Реалізація зазначених заходів є необхідною передумовою остаточного переходу поліграфа від допоміжного засобу отримання орієнтовної інформації до самостійного, науково обґрунтованого й процесуально визначеного джерела доказів у кримінальному провадженні України.

Перелік джерел посилання:

1. Волобуєв А. Ф. Поліграф: техніко-криміналістичний засіб виявлення і фіксації доказів чи інструмент експертного дослідження. *Криміналістичний вісник*. 2018. № 30 (2). С. 55–63.

2. Погорецький М. Використання поліграфа у доказуванні в кримінальних провадженнях: практика США, країн ЄС, ЄСПЛ та України. *Правові новели*. 2025. № 26. С. 318–335.

3. Застосування поліграфування у внутрішньослужбовій діяльності поліцейських та державних службовців : метод. рекомендації / авт.-упоряд.: М. С. Цуцкірідзе, О. В. Одерій, В. В. Бурлака та ін. Київ, 2023. 110 с.

4. Сергєєва Д. Б. Використання поліграфа під час допиту: процесуальні, криміналістичні й психологічні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1-2. С. 83–102. <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/83-102>

5. Шевчук В. М. Психофізіологічні дослідження з використанням поліграфа та їх доказове значення. Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 4–5 трав. 2018 р.). Харків, 2018.
С. 106–109.

6. Орлова Т. А., Волобуєв І. Р. Сучасні можливості експертної технології використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень. *Київський часопис права*. 2024. № 1 (квіт.). С. 266–272. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.37>.

7. Морозова Т., Морозов О. Щодо стандарту професії «Поліграфолог». Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз: зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харків. міжнар. юрид. форум, м. Харків, 26 верес. 2025 р.; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. криміналістики ; Нац. акад. прав. наук України ; Всеукр. асоц. поліграфологів [та ін.]. Харків : Право, 2025. С. 80–85.

8. Пілюков Ю. Суб'єкти застосування спеціальних поліграфологічних знань у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 1. С. 140–146.

9. Погорєцький М. Проблеми використання поліграфа у кримінальному процесуальному доказуванні: зарубіжний досвід та українські реалії. Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз: зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харків. міжнар. юрид. форум, м. Харків, 26 верес. 2025 р.; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Нац. акад. прав. наук України ; Всеукр. асоц. поліграфологів [та ін.]. Харків : Право, 2025. С. 99–106.

УДК 343.98:159.98

Пучков Євген Олегович,
керівник Навчального центру
Національної асоціації поліграфологів України (НАПУ),
викладач психології, поліграфолог,
м. Київ, Україна

ПІДГОТОВКА ПОЛІГРАФОЛОГІВ ЗА ДЕКІЛЬКОМА МЕТОДИКАМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА В УКРАЇНІ: ПОЄДНАННЯ МЕТОДИК

Підготовка поліграфолога сьогодні не може зводитися до засвоєння окремого набору тестів або навичок роботи з конкретною моделлю поліграфа. Сучасний фахівець має розуміти психофізіологічні основи дослідження, логіку побудови тесту, можливості та обмеження різних методичних підходів, уміти працювати з різним обладнанням і, головне, приймати професійно обґрунтовані рішення залежно від конкретного завдання. Саме таку модель підготовки реалізує Навчальний центр НАПУ у співпраці з Національним університетом «Київський авіаційний інститут» (КАІ).

1. Навчальний центр НАПУ: від теорії до професійної практики

Сучасна програма підготовки поліграфологів НАПУ побудована як системна професійна освіта, у якій академічна підготовка поєднується з практичною базою Навчального центру. За актуальними даними НАПУ, інтенсивна програма триває шість тижнів. За цей час слухач проходить підготовку з психофізіології, опановує реєстраційні канали поліграфа, програмне забезпечення, технічні аспекти роботи, методологію побудови тестів, аналіз поліграм та оформлення висновків. Після проходження програми, складання необхідних форм контролю та отримання сертифіката

КАІ випускник переходить до професійної діяльності вже з практичним досвідом, а не лише з теоретичними знаннями.

Важливою рисою системи НАПУ є обов'язкова практична складова. Навчання не обмежується моделюванням ситуацій між курсантами. На завершальному етапі слухачі проводять «бойові» дослідження — реальні поліграфні дослідження з реальними респондентами під контролем викладача та групи. Такий формат дозволяє майбутньому поліграфологу відчувати повну професійну відповідальність: від першого контакту та передтестової бесіди до контролю якості поліграми, формування висновку та його аргументації.

Навчальний центр застосовує кілька форматів підготовки: групове, індивідуальне очне та індивідуально-дистанційне навчання з подальшим практичним блоком. При цьому зміна формату не повинна змінювати вимоги до змісту й результату підготовки. Групова модель має додаткову методичну перевагу: слухачі навчаються не тільки у викладача, а й один в одного, спостерігаючи за проведенням досліджень, аналізуючи помилки та порівнюючи різні способи професійного реагування.

2. Практична підготовка як центральний елемент формування професійної компетентності

Практична частина курсу організована таким чином, щоб поступово переводити слухача від спостерігача до самостійного виконавця. Один із найбільш ефективних форматів — демонстрація реального дослідження в режимі реального часу. Курсант і викладач можуть одночасно бачити процес передтестової бесіди, роботу з респондентом, формування запитань, показники поліграфа та динаміку фізіологічних реакцій. Після завершення процедури проводиться колективний розбір: оцінюється логіка тесту, якість формулювань, комунікація, технічні моменти, якість запису та підходи до інтерпретації.

Особливе значення має постійна комунікація курсантів із практикуючими поліграфологами. Молодий спеціаліст отримує

можливість не лише прочитати про методiku, а побачити, як досвідчений фахівець приймає рішення у нестандартній ситуації. Це формує професійне мислення: слухач починає розуміти, що методика не є набором механічних правил, а є системою прийняття рішень, де враховуються фабула, мета дослідження, інформація про подію, особливості респондента, якість поліграм та межі конкретного методу.

Під час «бойових» досліджень практична робота може супроводжуватися онлайн-контролем і консультацією. Один слухач безпосередньо проводить дослідження, тоді як викладач та інші курсанти спостерігають за процесом, після чого аналізують сильні та слабкі сторони роботи. Педагогічна цінність такого підходу полягає в масштабуванні досвіду: одне проведене дослідження стає навчальним матеріалом для всієї групи.

3. Викладання практикуючими поліграфологами та методична різноманітність

Окремою перевагою Навчального центру є багатовикладацька модель. У підготовці беруть участь практикуючі фахівці з різним професійним досвідом і різними напрямками спеціалізації. Зокрема, Ольга Поваляєва представляє міжнародний напрям та американські методики; Дмитро Попов викладає методiku виявлення прихованої інформації та профайлінг; Євген Пучков відповідає за викладання МНПП і значний блок практичної підготовки. Така модель принципово відрізняється від навчання за принципом «один викладач — одна школа — одна методика».

Методична цінність багатовикладацького підходу полягає у формуванні у слухача здатності порівнювати професійні підходи. Курсант бачить, що різні методики можуть мати різну логіку, різні сфери оптимального застосування та різні обмеження. У результаті формується не залежність від конкретного викладача чи шаблону, а професійна автономність і здатність обґрунтовувати вибір методичного інструментарію.

4. Три основні методичні напрями: практична цінність їх вивчення

Перший напрям — методика нейтрально-перевірних питань (МНПП). Вона має значне практичне значення для скринінгових перевірок, кадрових досліджень, корпоративної безпеки, регулярних перевірок персоналу та низки приватних запитів. Навчання МНПП формує навички побудови тематичних блоків, проведення передтестової бесіди, роботи з психічними процесами респондента та аналізу психофізіологічних реакцій. Сильна сторона цього підходу — можливість безпосередньо досліджувати питання, що становлять інтерес для замовника, за умови коректної побудови процедури.

Другий напрям — модифікована методика виявлення прихованої інформації (МВПІ), що розвиває підхід пошуку піку напруги. Її методична цінність особливо проявляється у службових та інших розслідуваннях, коли важливо встановити обізнаність людини щодо конкретних деталей події. Слухачі вчаться формувати стимули, правильно вибудовувати їх градацію, аналізувати серії запитань і розуміти, коли методика є доречною, а коли її застосування має обмеження. Саме усвідомлення меж методу є такою ж важливою компетентністю, як і вміння ним користуватися.

Третій напрям — американські методики питань порівняння та підходи, пов'язані зі стандартами ASTM. У межах програми розглядаються, зокрема, Comparison Question Technique, MGQT, AFMGQT, Federal MGQT, Utah Zone Comparison Technique, підходи Бакстера, Матте та інші методичні рішення. Їх вивчення дає можливість майбутньому поліграфологу зрозуміти міжнародну логіку побудови тестів, передтестової бесіди, питань порівняння та оцінки результатів. Для українського фахівця це також створює основу для професійної мобільності та взаємодії з міжнародними замовниками.

5. Поєднання методик: від знання інструментів до професійного вибору

Ключовою ідеєю підготовки є не просто паралельне вивчення трьох методичних напрямів, а формування навички їх усвідомленого поєднання. У реальній роботі поліграфолога одна фабула може містити декілька різних завдань: встановити причетність, перевірити обізнаність щодо деталей, провести скринінгову оцінку або перевірити декілька незалежних версій. Використання лише одного інструменту в таких ситуаціях може необґрунтовано звужувати можливості дослідження.

Саме тому на курсах НАПУ слухачі навчаються конструювати тести із поєднанням методичних підходів, зокрема МНПП і МВП, а також порівнюють українські та американські методики. Методична цінність такого підходу полягає у тому, що поліграфолог спочатку визначає завдання дослідження, а вже потім обирає інструмент. Це змінює професійну логіку: не «яку методику я знаю», а «який метод найбільш обґрунтований для цього завдання і як його коректно інтегрувати в загальну структуру дослідження».

Водночас поєднання методик не означає механічного змішування тестів. Воно потребує розуміння теоретичних засад кожного підходу, правил побудови запитань, порядку проведення процедур, критеріїв оцінки та обмежень. Саме тому практичні завдання з конструювання комбінованих тестів мають особливу цінність: вони формують здатність адаптувати методичний інструментарій до конкретної фабули без втрати логіки та контролю якості.

Висновки

Досвід Навчального центру НАПУ показує, що якісна підготовка поліграфолога має будуватися на трьох взаємопов'язаних компонентах: системній теоретичній базі, практичному досвіді роботи з реальними респондентами та методичній універсальності. Вивчення декількох методик дозволяє

майбутньому фахівцю бачити сильні та слабкі сторони різних підходів, а навчання їх поєднанню — переходити від формального знання методики до професійного вибору інструментарію.

У підсумку метою такої підготовки є не створення «оператора поліграфа», який володіє одним алгоритмом, а формування поліграфолога, здатного самостійно організувати дослідження, обґрунтовано обрати методичний підхід, за необхідності поєднати декілька методик, критично оцінити отримані дані та сформулювати професійний, обережний і методично обґрунтований висновок.

УДК 343.98:159.98

Євсюков Олександр Феліксович,

кандидат педагогічних наук, доцент, судовий експерт,
поліграфолог, провідний науковий співробітник лабораторії
почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та
мистецтвознавчих досліджень

Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України,

м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3554-8848>

e-mail: a.evsyukov1971@gmail.com

ОЗНАКИ ПРОТИДІЇ ПОЛІГРАФУ ТА СПОСОБИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ

Зазвичай протидія може здійснюватися або професійно, або на вельми примітивному побутовому рівні. Мета професійної протидії полягає у довільному продукуванні такого патерну реакцій, на підставі якого поліграфолог, по-перше, не запідозрить сам факт протидії, по-друге, змушений буде винести однозначний висновок, що не відповідає дійсності. Професійно підготовлений підекспертний спирається на складні комплексні психотехніки та навички довільного управління фізіологічними процесами, вироблені на основі тренувань з біологічним зворотним зв'язком. Такі навички професійної протидії можна опанувати виключно в установах спецслужб. Жодна комерційна поліграфна школа в Україні подібних послуг не надає. При цьому володіння навичками професійної протидії жодним чином не гарантує людині від провалу поліграфної перевірки. До того ж без систематичних тренувань такі навички досить швидко втрачаються. У своїй абсолютній більшості особи, які здійснюють побутову протидію, орієнтуються на сумнівного роду матеріали, розміщені в Інтернеті, та не мають необхідних навичок.

Ознаки протидії поліграфу – це навмисні спроби випробуваного спотворити фізіологічні чи психологічні реакції, щоб приховати правду. Сучасні датчики чітко фіксують такі дії, що робить тест недійсним або свідчить про приховування інформації.

До основних ознак протидії поліграфу відносять: фізичні та рухові ознаки, дихальні та фізіологічні ознаки; фармакологічні та психологічні ознаки.

Фізичні та рухові ознаки:

- напруження м'язів ніг, рук або преса;
- свідоме кусання язика чи внутрішньої сторони щок;
- натискання пальцями ніг на підлогу або підсидільний простір;
- незвичні рухи тіла під час конкретних запитань тощо.

Дихальні та фізіологічні ознаки:

- різке затримання дихання;
- глибокі навмисні здихання або видихи не в ритмі;
- штучне викликання кашлю чи позіхання;
- зміна глибини та частоти дихання при нейтральних питаннях тощо.

Фармакологічні та психологічні ознаки:

- вживання заспокійливих, стимуляторів чи алкоголю перед тестом;
- млява або занадто збуджена поведінка;
- навмисне відволікання уваги чи спроби рахувати про себе під час тестів;
- неадекватна реакція на прості інструкції поліграфолога тощо.

Поліграфологи виявляють такі ознаки протидії за допомогою спеціальних датчиків, аналізу поведінки та ретельного контролю під час тесту.

Апаратні та технічні методи:

- **датчики тремору та рухів:** спеціальні подушки під сидінням і на підлокітниках фіксують напруження м'язів, зміну пози, спроби кусати губи, рухати пальцями ніг чи напружувати прес;
- **полізнимання дихання:** пневморукави (дати дихання), які фіксують збите, занадто глибоке або штучно затримане дихання;
- **аналіз форми сигналів:** комп'ютерні алгоритми сучасних приладів миттєво показують нетипові (синтетичні або навмисно викликані) піки реакцій, які не відповідають динаміці реальних емоцій.

Зовнішній та поведінковий контроль:

- **візуальне спостереження:** поліграфолог постійно стежить за мімікою, позою та мікрорухами людини через систему камер або безпосередньо в кабінеті;
- **аналіз динаміки відповідей:** якщо час реакції на запитання різко змінюється або людина намагається контролювати темп мовлення («так/ні»), це одразу фіксується;
- **перевірка до початку тесту:** оцінка стану людини на наявність ознак сп'яніння, надмірного виснаження або дії медикаментів, які змінюють базовий фон організму.

Організаційні заходи нейтралізації:

- **передтестова бесіда:** поліграфолог попереджає про недопустимість спроб протидії та пояснює, що будь-які штучні дії лише подовжують тест та інтерпретуються як ознака приховування інформації;
- **зміна тактики опитання:** у разі виявлення спроб впливу фахівець змінює порядок запитань, робить паузи або припиняє тестування для стабілізації стану випробуваного.

Слід наголосити, що описані способи спотворення об'єктивного патерну реакцій для досвідченого поліграфолога у більшості випадків призводять до самовикриття обстежуваної особи.

УДК 343.98:159.98

Морозова Тетяна Романівна,

доктор психологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник лабораторії психологічних
досліджень Київського науково-дослідного інституту судових
експертиз Міністерства юстиції України,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ПОЛІГРАФОЛОГІВ НА ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА

В Україні проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа доволі чітко нормативно та законодавчо регламентоване. Є об'єктивні підстави стверджувати, що за рівнем розробленості цього напрямку ми разом із США та Японією входимо до числа світових країн-лідерів, а у Європі посідаємо першість.

Проведення судових психологічних експертиз із використанням поліграфа, як і будь-яких інших, регламентується: Законом України «Про судову експертизу», Кримінальним процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз і Науково-методичними рекомендаціями (наказ Мін'юсту від 08.10.1998 № 53/5). Окрім того, у нас є державні стандарти, які диктують вимоги до технічної складової такого роду експертиз (ДСТУ 8692:2016 «Поліграф. Технічні умови»), правил і порядку їхнього проведення (ДСТУ 9266:2023 «Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги»). При виконанні таких експертиз експерти також керуються Методикою проведення судових психологічних експертиз з використанням комп'ютерного поліграфа, що включена до реєстру Міністерства юстиції України за

реєстраційним кодом 14.1.84, і Методичними рекомендаціями щодо застосування комп'ютерного поліграфа при окремих видах судових психологічних досліджень.

Правильним є те, що дотримання при проведенні судових психологічних експертиз існуючих вимог гарантує отримання на виході об'єктивних науково обґрунтованих доказових висновків чи, щонайменше, дозволяє легко встановити ознаки написання навмисного завідомо неправдивого висновку. Однак не менш правильним є й те, що сам факт наявності чинного закону чи нормативного документа не гарантує якості проведення конкретної судової експертизи, адже в основі будь-якої справи є індивідуальний рівень професіоналізму виконавця. Стосовно судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа цей фактор має особливе значення, адже дана експертиза відносно нова, їй лише 11 років, і керівники підрозділів, у чиєму підпорядкуванні є експерти-поліграфологи, частіше самі не володіють знаннями у напрямі поліграфології та не можуть при виникненні такої потреби надати фахову методичну допомогу своєму підлеглому експерту.

Виходячи із зазначеного вище, на викладачів, які готують майбутніх судових експертів-поліграфологів, покладається не лише відповідальність за рівень початкової підготовки їхніх випускників, а й, нерідко, подальше науково-методичне супроводження їхньої експертної діяльності, принаймні у перші роки самостійної експертної роботи. Однак чи всі школи підготовки поліграфологів готові до цього? Швидше ні, ніж так.

По-перше, аби забезпечити науково-методичне супроводження експерта, потрібно, щонайменше, спочатку якісно підготувати його як поліграфолога на початкових курсах, адже вади первинної підготовки дуже швидко проявляються в експертній практиці, а перевчити складніше, ніж навчити.

По-друге, викладачі курсів підготовки поліграфологів, на яких навчаються майбутні виконавці судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа, повинні

мати особистий самостійний успішний досвід проведення такої роботи. Не-експерт апріорі не може якісно підготувати та супроводжувати майбутнього експерта, адже спочатку він повинен вміти сформулювати у слухачів курсів експертне мислення, а потім бути здатним надавати вичерпні консультації у відповідь на знеособлені запити своїх учнів.

По-третє, важлива і морально-етична складова навчальної програми курсів, що аж ніяк не може обмежуватися вступною лекцією про етику поліграфолога — мораль у нашій професії є наріжним каменем, без моралі у ній все втрачає сенс.

По-четверте, проповідування бізнес-складової як провідної у професії поліграфолога, визначення її позиції як стрижневої, можливо, і сприяє залученню на приватні курси поліграфологів людей, яким все одно на чому заробляти. Однак такий підхід однозначно неприйнятний для майбутніх судових експертів хоча б тому, що рівні зарплат у державних судово-експертних установах не здатні вгамувати фінансові апетити тих, хто прийшов у професію, керуючись виключно меркантильними інтересами.

Загалом, усі вади, усі недоліки, які спостерігаються у приватній українській поліграфології, що переживає зараз етап моди та бурхливого розвитку, могли б перекочувати в експертну поліграфологію, якби у ній завчасно не було виставлено науково-методичних, нормативних бар'єрів у вигляді ДСТУ, Методики проведення судових психологічних експертиз з використанням комп'ютерного поліграфа та Методичних рекомендацій щодо застосування комп'ютерного поліграфа при окремих видах судових психологічних досліджень. Нам вдалося не дати знищити експертну поліграфологію у зародку, однак чи вдасться протистояти тиску комерсантів від поліграфології, які нерідко діють через можновладців? Якщо ні, то в Україні є всі шанси повторити історію американської поліграфології, у якій процеси, подібні до наших, відбувалися 40 років тому і які, зрештою, призвели до прийняття у США обмежувального закону. В основі цих негативних процесів — неякісне навчання поліграфологів.

Назвемо маркери та наслідки незадовільного навчання поліграфологів, які з високим ступенем ймовірності можуть почати проявлятися у судових експертизах:

1) заочне, дистанційне навчання поліграфологів, проти якого одноголосно виступили розробники стандарту професії «Поліграфолог»: представники МО України, ОГПУ, СБУ, УДО, НПУ, ДПСУ, НГУ, БЕБ, НА СБУ, НАВС, профспілки працівників ЗСУ та двох громадських організацій поліграфологів — «Всеукраїнської асоціації поліграфологів» і «Колегії поліграфологів України».

Звертає на себе увагу, що навіть одноголосне рішення представників правоохоронних органів і спецслужб у період повномасштабної війни про те, що поліграфолог повинен навчатися безперервно виключно в аудиторії, не стало перешкодою для тих, хто вирішив заробити: вони і далі продовжують цинічно рекламувати та продавати «дистанційні» курси поліграфологів;

2) поява цілого пласту поліграфологів, які сприймають поліграф не як реєстратор фізіологічних реакцій, що виникають у відповідь на психологічний стимул, а як детектор брехні.

Часто пояснення, що потрібно навчитися аналізувати фабулу, писати тести, аналізувати поліграми, відштовхує від навчання на поліграфолога тих, хто просто шукав нову професію, у якій можна швидко заробити. А от ідея, що за них усе зробить поліграф, аби лиш він був недешевим — такий категорії людей зрозуміла та співзвучна. Цим і користуються недобросовісні продавці поліграфів;

3) зведення природи походження фізіологічної реакції під час проведення поліграфологічного дослідження виключно до теорії когнітивного дисонансу.

Досить легко та просто пояснити слухачу, що коли респондент каже неправду, то у нього за допомогою поліграфа фіксується реакція. Звісно, що це не так, але це примітивне пояснення не лише легко зрозуміле для слухачів, які не

переймаються читанням і аналізом професійної літератури, але їй не вимагає від викладачів курсів ґрунтовних знань із фізіології вищої нервової діяльності;

4) використання неофіційних методик, що не апробовані та не розкриті у доступних наукових публікаціях.

Неможливо перевірити відповідність використаної методики вимогам, ефективність яких насправді ніхто ніде не описував та не доводив у публічних обговореннях, не апробовував. Як наслідок, прихильники неофіційних методик мають безмежні можливості щодо фальсифікації результатів у той час, коли пильність замовника дослідження приспана реченням у висновку на кшталт: «У ході дослідження була використана методика...»;

5) порушення базової науково-методичної вимоги — при поєднанні у дослідженні різних методик не порушувати правила проведення кожної із них.

Виявити це можна лише у ході рецензування матеріалів дослідження — тестів, поліграм, відеозапису. Однак часто матеріали таких досліджень за дивним збігом обставин просто «зникають» внаслідок «системного збою», «поламки комп'ютера» тощо до того, як надходить подібний запит від незадоволеної результатом сторони;

6) легковажний підхід до проведення поліграфологічних досліджень стосовно неповнолітніх, жертв сексуального насильства.

Маємо вже моторошні випадки, коли особа, яка щойно закінчила курси поліграфологів, взялася тестувати 15-річну підлітку з метою перевірки правдивості її заяви щодо гвалтування вітчимом у віці 13 років. Новоспечений поліграфолог не лише не проявив потрібної обачності та обережності, взявшись за це тестування, а й не порекомендував протестувати насамперед потенційного гвалтівника, аби не травмувати дитину. Навпаки, він ставив питання у тестах на кшталт чи хотіла обстежувана сама займатися сексом із вітчимом...

7) проведення дослідження за відсутності у респондента реактивності за фазичною складовою шкірної реакції; при систематичному значному зміщенні кривої фазичної складової шкірної реакції відносно ізолінії; при надмірно тривалому часі повернення кривої фазичної складової шкірної реакції до ізолінії; за відсутності зв'язку сплесків на кривій фазичної складової шкірної реакції зі стимулами, що пред'являє поліграфолог.

Як наслідок, робиться висновок про «правдивість», «непричетність» тоді, коли обґрунтованим було б робити висновок, щонайменше, про те, що одержані поліграми не підлягають експертній оцінці, не пред'являти тести за межами стимульного блоку чи зупинити тестування на етапі втрати інформативності показників.

Таким чином, на підставі викладеного вище можна дійти таких висновків:

1. Існування в Україні нормативного та законодавчого забезпечення не дозволило дискредитувати проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа на етапі становлення.

2. Основним проблемним напрямом на сьогодні викристалізувався той, що пов'язаний із примітивізацією, спрощенням поліграфології, зниженням якості професійної підготовки та методичного супроводження поліграфологів.

УДК 343.98:159.98

Тамакова Тетяна,

завідувачка лабораторії психологічних досліджень
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України,
м. Київ, Україна
ORCID 0000-0002-8495-2484
e-mail: tamakovatatiana@gmail.com

Невах Євгенія

судовий експерт лабораторії психологічних досліджень
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України,
м. Київ, Україна
ORCID 0009-0001-9807-9348
e-mail: janegal093@gmail.com

Шиловська Олена

кандидат психологічних наук,
провідний науковий співробітник лабораторії психологічних
досліджень Київського науково-дослідного інституту судових
експертиз Міністерства юстиції України,
м. Київ, Україна
ORCID 0000-0002-7256-9365
e-mail: elenashilovska@gmail.com

**ВІД МЕТОДОЛОГІЇ ДО ПРАКТИКИ: ПРОБЛЕМИ
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ПІД
ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА**

У Законі України «Про судову експертизу» (ст. 10) вказано, що «Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-

кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності». На практиці це означає, що громадяни України, маючи диплом магістра зі спеціальності «Психологія», можуть обіймати посаду судового експерта. Риторичним залишається питання кількості та якості професійних знань, здобутих за 2 роки магістратури.

Наведемо перелік переваг спеціаліста з повною вищою психологічною освітою та досвідом психологічної роботи, який обіймає посаду судового експерта та проводить судові експертизи, зокрема з використанням поліграфа:

- розуміє базові поняття психологічної науки та орієнтується в них;

- володіє знаннями стосовно психічних процесів, станів та властивостей особистості, що буде допоміжним при складанні тестів для проведення поліграфологічного дослідження;

- володіє знаннями стосовно психодіагностичних методик, доречно їх застосовує та вміє інтерпретувати;

- застосовує отримані емпіричні дані на етапі підготовки до проведення поліграфологічного тестування;

- має стійкість щодо стороннього впливу: володіє алгоритмами дій у межах своїх компетенцій та дотримується їх, що не призводить до їх порушення;

- володіє навичками комплексного аналізу даних, зокрема вміє аналізувати результати поліграфологічного дослідження разом із психологічними особливостями підекспертної особи;

- здатний до самоаналізу, до сприйняття критики, тобто вміє оцінювати отримані результати дослідження з погляду їх достатності для формування висновку (мова йде про достатню кількість проведених психодіагностичних методик, кількість пред'явлених тестів в опитувальнику для вирішення експертних завдань із використанням поліграфа).

Освоєння знань, умінь і навичок під час підвищення кваліфікації за програмою «Психофізіологічні методи дослідження та експертизи з використанням поліграфа» передбачає, що у судового експерта-психолога вже є достатньо професійних знань, особливо тих, які стосуються розуміння методологічних підходів.

Важливість базової психологічної освіти, досвіду наукової, дослідницької роботи, а також обрання поліграфологічної «школи» важко переоцінити. Яким чином судовий експерт-психолог має проводити унікальні дослідження з використанням поліграфа, якщо він не має фундаментальних знань? Методологічні підходи визначають загальну логіку експертного дослідження, забезпечують загальну концепцію та принципи.

До прикладу, методологічний підхід у психології, відповідно до концепції С. Л. Рубінштейна, можна розглядати як систему принципів і способів наукового пізнання психічних явищ, що визначає загальну спрямованість їх дослідження та ґрунтується на принципі єдності свідомості й діяльності. Згідно з цим принципом, психіка та свідомість особи не лише проявляються, а й формуються в діяльності, що зумовлює необхідність дослідження психічних явищ у взаємозв'язку з діяльністю суб'єкта (Рубінштейн С. Л., 1934). Застосування фундаментальних знань психологічної науки (системи теоретико-методологічних принципів, положень і способів організації наукового пізнання) дозволить судовому експерту-психологу визначити загальну спрямованість дослідження психічних явищ, методів та інтерпретацію отриманих результатів.

Ґрунтуючись на засвоєних методологічних підходах, судовий експерт-психолог може використовувати різні методичні підходи, методики та керуватися рекомендаціями. Наразі судовий експерт-психолог має володіти методикою проведення судових психологічних експертиз із використанням поліграфа, освоїти і користуватися Стандартом («ДСТУ 9266:2023. Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги» [чинний від 01.05.2024]), досконало і майстерно володіти

спеціальними методиками і методами проведення поліграфологічних досліджень.

Вирішення складних експертних завдань у кожному окремому випадку (унікальному дослідженні) передбачає наявність фундаментальних знань, розуміння методологічних та методичних підходів.

Варто зауважити, що специфіка роботи судового експерта-психолога, поліграфолога вимагає від спеціаліста постійного підвищення своєї кваліфікації. Означена вимога зумовлена, зокрема, появою численних злочинів в умовах війни. Без сумніву, спеціалісти високого рівня професійної кваліфікації потрібні нашому українському суспільству.

УДК 343.98:159.98

Шмукін Антон Олександрович,

завідувач лабораторії психологічних, лінгвістичних та інших видів досліджень Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, атестований судовий експерт за експертною спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», поліграфолог
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5086-7223>

МІСЦЕ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ПОЛІГРАФІ У СУДОВІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Останніми роками попит на проведення досліджень із використанням поліграфа для забезпечення потреб судової, слідчої й адвокатської діяльності суттєво зростає. Від початку повномасштабного вторгнення значна частина подібних досліджень проводиться за напрямками розслідування фактів державної зради, колабораційної діяльності, воєнних злочинів. Саме тому в сучасних умовах актуальним залишається питання проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа під час розслідування особливо тяжких злочинів, зокрема в умовах воєнного стану й дефіциту доказової інформації, наявності суперечливих показань учасників кримінального провадження та необхідності перевірки версій слідства чи сторони захисту.

Слід зазначити, що під час проведення судової психологічної експертизи використання поліграфа дозволяє з'ясувати на підставі результатів аналізу одержаних фізіологічних реакцій підекспертного у відповідь на пред'явлення психологічних стимулів відповідність чи невідповідність інформації, заявленої людиною, її особистому досвіду в межах ситуації, що розслідується / досліджується у кримінальному провадженні, цивільній чи господарській справі. Науковці зауважують, що у судових

психологічних експертизах дослідження на поліграфі проводять із метою встановлення:

- ступеня ймовірності інформації, яку повідомляє підекспертна особа;
- повноти інформації, наданої підекспертною особою;
- джерел, з яких підекспертна особа отримала ту чи іншу інформацію;
- уявлень та переконань підекспертної особи щодо певної події;
- інформації, необхідної для конструювання слідчим версій розслідування певних подій [1].

Судовий експерт-психолог завдяки наявності спеціальних знань під час проведення експертизи може використовувати широкий спектр науково обґрунтованих методів психологічного оцінювання достовірності повідомленої інформації. Такий комплексний підхід до психологічного вивчення особистості підекспертного в процесі дослідження з використанням поліграфа дозволяє об'єктивно підвищити рівень валідності висновку експерта.

Проведення судової психологічної експертизи має чіткий алгоритм і загалом складається з таких взаємозалежних та взаємодоповнювальних етапів: попереднє (підготовче) дослідження; аналітичне дослідження; комплексне оцінювання результатів аналітичного дослідження (синтезувальна частина); підготовка остаточного документа — висновку експерта.

Слід підтримати твердження науковців, що психодіагностична частина експертного дослідження може містити такі складові:

- класичне психодіагностичне дослідження з метою побудови профілю особистості обстежуваного;
- психодіагностичний аналіз стильових і формально-динамічних особливостей підекспертного в контексті загальної

ймовірності інструментального виявлення приховуваної інформації;

- визначення особливостей перебігу психічних процесів і станів, що здатні зумовлювати об'єктивну можливість проведення функціонального психофізіологічного дослідження;

- використання аудіовізуальної психологічної діагностики із застосуванням прийомів психосемантичного аналізу дозволяє експерту шляхом виявлення психологічно значущих маркерів під час спостереження поведінкових проявів підекспертної особи в різних семантичних локаціях дійти висновку щодо відповідності / невідповідності комунікативної діяльності підекспертного процесам пригадування / відтворення інформації або ж її конструювання [2; 3].

Наведемо алгоритм проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа, який передбачає низку послідовних етапів:

- аналіз вихідних даних — матеріалів кримінальних проваджень, судових справ, інших матеріалів, наданих ініціатором проведення судової експертизи;

- аналіз запитань (експертного завдання), винесених на вирішення експертизи, щодо їх повноти й об'єктивності відповідно до наданих ініціатором проведення експертизи матеріалів, відповідності функціональним особливостям власне психологічного дослідження з використанням поліграфа;

- попереднє визначення групи значущих (релевантних) запитань, завдяки фізіологічним реакціям на які можна буде вирішити поставлене перед експертом завдання;

- розроблення структури тестового опитувальника;

- психологічне обстеження підекспертного (дослідження його індивідуально-психологічних особливостей, встановлення психічного стану тощо);

- отримання автентичних показань підекспертного щодо досліджуваної теми, їх аналіз, оформлення в запитання тестів із подальшим внесенням до опитувальника;
- передтестову бесіду, проведenu відповідно до вимог обраної методики дослідження з використанням поліграфа;
- безпосереднє дослідження (тестування) з використанням поліграфа;
- узагальнення отриманих результатів;
- підготовка остаточного документа — висновку експерта.

Висновки. Зауважено, що визначення значущих психологічних стимулів відбувається на підставі вивчення фактів, обставин події, викладених у матеріалах кримінальних проваджень або судових справах, матеріалах ініціаторів проведення експертизи та в автентичних показаннях людини, отриманих без будь-якого стороннього впливу або примусу. Виокремлено основні етапи проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа, зокрема: аналіз матеріалів провадження; формулювання релевантних запитань; розроблення тестового опитувальника; психологічне обстеження підекспертного; передтестова бесіда; інструментальне тестування; комплексне оцінювання результатів і підготовка остаточного документа — висновку експерта.

Перелік джерел посилання:

1. Морозов А. М. Патопсихологічний аналіз особистості в правоохоронній практиці : монографія. Київ : Алерта, 2023. 402 с.
2. Морозова Т. Р. Методика виявлення прихованої інформації у поліграфічних дослідженнях : монографія / За наук. ред. О. М. Морозова. Київ : Алерта, 2023. 472 с.
3. Морозова Т. Р. Методичні прийоми створення тестових опитувальників із метою проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа. *Науковий вісник*. № 80. Київ : Вид-во НА СБУ, 2021. С. 177–185.

УДК 343.98:159.98

Кравченко Тетяна Сергіївна,

судовий експерт сектору криміналістичних та психологічних досліджень Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф.

М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

м. Полтава, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2000-7645>

e-mail: rexioli71@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА НЕПОВНОЛІТНІХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ КОМП'ЮТЕРНОГО ПОЛІГРАФА: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ

Застосування комп'ютерного поліграфа під час проведення судово-психологічної експертизи залишається одним із найбільш дискусійних та водночас перспективних напрямів сучасної експертної практики. Особливої складності цей процес набуває при дослідженні неповнолітніх підекспертних (підозрюваних, обвинувачених, потерпілих та свідків), передовсім у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти життя, здоров'я, а також статевої свободи та статевої недоторканності особи.

Правове та нормативно-технічне підґрунтя проведення зазначеного виду досліджень в Україні формують Закон України «Про судову експертизу» [1]; ДСТУ 9266:2023 «Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги» [2]; ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови» [3]; Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (зі змінами та доповненнями) [4] тощо.

Методологічну базу для аналізу окресленої проблеми становлять праці провідних закордонних і вітчизняних науковців та практиків у галузі судової експертизи та поліграфології,

з-поміж яких Д. Краполь, П. Шоу, Р. Нелсон, М. Гендлер, С. Сентер, Д. Алексєєва-Процюк, В. Ведмідь, К. Гуровський, І. Ішук, С. Ласунова, О. Мотлях, Т. Морозова, О. Петечел, О. Поваляєва, Д. Попов, Є. Пузирьов, Є. Пучков, В. Романів, Т. Тамакова, І. Усіков, В. Шаповалов та ін. [5–12].

Можливість та алгоритм експертного дослідження неповнолітніх детермінуються інтенсивними новоутвореннями в їхній психічній сфері. Когнітивна сфера характеризується активним переходом від конкретного до абстрактно-логічного мислення, формуванням здатності до рефлексії. Емоційна сфера неповнолітніх відзначається емоційною нестабільністю, лабільністю, підвищеною вразливістю, схильністю до афективних реакцій. В особистісно-поведінковій сфері відбувається формування «Я-концепції», наявне прагнення до самоствердження, а також піддатливість до навіювання (сугестивність) і схильність до фантазування під впливом стресу [13–14].

Із психофізіологічного погляду реакції організму неповнолітніх (вегетативна нервова система: зміни серцево-судинної діяльності, дихання, шкірно-гальванічної реакції) є значно варіативнішими та лабільнішими, ніж у дорослих. Це ускладнює диференціацію фізіологічного відгуку, викликаного емоційною напругою (наприклад, страхом перед процедурою чи провинною), від реакції, зумовленої безпосереднім закарбуванням слідової інформації про події злочину в пам'яті.

Особлива складність судово-психологічної експертизи неповнолітніх із застосуванням комп'ютерного поліграфа зумовлює необхідність її проведення комісією експертів-психологів. Такий підхід забезпечує колегіальність, об'єктивність, мінімізує експертні помилки та дає змогу реалізувати поетапний алгоритм дослідження.

Алгоритм роботи експертів передбачає чітку послідовність таких етапів:

– попередня психологічна бесіда та поглиблена психодіагностика. На цьому етапі експерт вивчає індивідуально-психологічні особливості неповнолітньої особи, її рівень інтелектуального та мовленнєвого розвитку, особливості емоційно-вольової сфери, схильність до навіюваності, рівень тривожності;

– оцінка придатності до поліграфного дослідження. На основі даних психодіагностики експерт вирішує, чи дозволяють когнітивний розвиток та поточний психоемоційний стан неповнолітнього проходити поліграфне дослідження. Якщо рівень психічного розвитку свідчить про неможливість адекватного сприйняття процедури, поліграфне дослідження не проводять.

Однією з ключових вимог до придатності неповнолітньої особи є наявність сформованої здатності до переживання психологічного дискомфорту (внутрішнього конфлікту, провини або тривоги) під час надання неправдивої інформації чи свідомого приховування відомостей.

Отже, застосування комп'ютерного поліграфа щодо неповнолітніх можливе. Попередня психодіагностика, оцінка когнітивної та емоційної зрілості неповнолітнього, перевірка його здатності відчувати психологічний дискомфорт при приховуванні інформації є обов'язковими передумовами для проведення експертного обстеження.

Перелік джерел посилання:

1. Про судову експертизу: Закон України № 4038-XII від 25.02.1994. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

2. ДСТУ 9266:2023 Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги. (Чинний від 01.05.2024). Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2024. 12 с.

3. ДСТУ 8692:2016 Поліграфи. Технічні умови. URL: <http://kp-ua.com/dovidka-pro-problemy-v-roboti-natsionalnogo-standartu-v-ukrayini-dstu-8692-2016-poligrafy-tehnicni-umovy> .

4. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

5. Krapohl D., Shaw P. Fundamentals of Polygraph Practice. 2015. P. 137.

6. Nelson R., Handler M., Senter S. Replication: Criterion Validity of the Empirical Scoring System with Inexperienced Scorers. Polygraph. 2014. 43 (1). P. 1–19.

7. Шаповалов В. О., Алексеєва-Процюк Д. О. Особливості проведення передтестової бесіди в дослідженнях із застосуванням поліграфа : метод. реком. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 76 с.

8. Ведмідь В. А., Ішук І. Я., Пучков Є. О., Поваляєва О. І., Попов Д. Д. Методика проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа : навч.-метод посіб. Київ, 2024. URL: https://polygraph.ua/metodyka_napu/.

9. Гуровський К. В. Особливості проведення перевірок за допомогою поліграфа з дітьми віком 14–16 років. *Судово-психологічна експертиза*. 2023. № 1. URL: <https://expertize-journal.org.ua/detektor-lzhi-poligraf/890-gurovskij-k-v-osoblivosti-provedennya-perevirok-z-dopomogoyu-poligrafa-z-ditmi-vikom-14-16-rokiv>.

10. Морозова Т. Р., Ласунова С. В., Тамакова Т. А., Шаповалов В. О. Методика проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа. Київ : КНДІСЕ, 2023. 95 с.

11. Морозова Т. Р. Методика виявлення прихованої інформації в поліграфічних дослідженнях : монографія / За наук. ред. Т. Р. Морозової. Київ : Алерта, 2023. 472 с.

12. Мотлях О. І., Усіков І. П. Практика призначення та проведення судових психофізіологічних експертиз й експертних

досліджень із використанням комп'ютерного поліграфа (методичні та практичні рекомендації): посіб. Київ : Освіта України, 2015. 210 с.

13. Петечел О. Ю. Використання спеціальних психологічних знань щодо неповнолітніх учасників досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 19.00.06. Київ, 2009. 19 с.

14. Пузирьов Є. В., Романів В. П. Психологічні особливості особистості неповнолітнього як учасника досудового провадження. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. Серія «Психологія». 2023. Т. 34. № 1. С. 210–215.

УДК 343.98:159.98

Рудик Олексій,

судовий експерт відділу мистецтвознавчих, психологічних та інших досліджень Київського відділення Національного наукового центру «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,

поліграфолог з 2024 року, стаж експертної роботи з 2024 року, м. Київ, Україна,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0270-9817>

e-mail: alexey.rudik@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ПОЛІГРАФА ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Використання комп'ютерного поліграфа (далі — поліграф) для запобігання корупції є одним із механізмів, який може бути включений у систему кар'єрного менеджменту державних службовців для виявлення та запобігання корупційним ризикам. Однак результати звичайних поліграфічних перевірок (які не є експертним висновком) не є доказом у суді та мають низку обмежень, включаючи можливі похибки та вплив фізичного чи психологічного стану людини на результати.

Як поліграф можливо використовувати для запобігання корупції:

1. Частина системи профілактики: тестування на поліграфі може бути впроваджене як частина процесу прийому на роботу, щорічного оцінювання, а також при навчанні та ротатії державних службовців.

Пояснення: більше «профілактична роль» тестування за допомогою поліграфа, оскільки регулярні перевірки спонукають особу до самоконтролю і є стримувальним чинником, що перешкоджає можливим порушенням працівником дисципліни або правових норм. Розуміння потреби проходження незалежного психофізіологічного обстеження за допомогою поліграфа,

результати якого вплинуть на подальшу кар'єру або її припинення, може слугувати самодисциплінуванню службовця чи бути стримувальним бар'єром.

2. Механізм виявлення ризиків: допомагає виявити ознаки корупційної поведінки, оцінюючи фізіологічні реакції (серцебиття, дихання, шкірний опір) під час відповідей на певні запитання з використанням поліграфа.

Пояснення: обстеження на поліграфі проводяться не лише під час прийому на роботу, а й на різних етапах кар'єри службовців: під час переміщення службовими сходами, під час проведення службових розслідувань, під час перевірки чесності й сумлінності виконання функціональних обов'язків, викриття зв'язків із кримінальними угрупованнями тощо.

3. Додатковий інструмент: поліграф розглядається як один з інструментів, що допомагає створити ефективну систему запобігання корупції, але не як єдиний метод.

Пояснення: тестування на поліграфі може бути складником планування та управління кар'єрою державного службовця, навчання та ротатії, щорічних оцінювань, що дозволить створити дієву систему запобігання проявам корупції в діяльності органів публічної влади.

Висновки

Психофізіологічне дослідження з використанням поліграфа може бути одним із механізмів боротьби з проявами корупції в органах державної влади. Ефективність використання поліграфа залежить від його інтеграції в комплексну систему профілактики корупції, яка також включає інші методи та процедури. Проведення тестування на поліграфі не суперечить чинній нормативній базі України і не порушує прав людини, оскільки в нормативних актах немає прямої заборони на використання поліграфа в органах державної влади, спрацьовує принцип «що не заборонено, те дозволено». Проведення тестування на поліграфі може мати великий вплив на сумлінну діяльність державних службовців

у теперішній час і, щиро кажучи, застосування результатів поліграфічних досліджень у майбутньому повинно стати необхідною складовою процесу формування кадрового потенціалу державної служби.

***Примітка.** Основний принцип застосування поліграфа полягає в добровільності проходження процедури обстеження. Тестування відбувається лише в разі наявності письмово зафіксованої добровільної згоди особи, яка обстежується. Якщо особа не дає згоди на проведення тестування і, відповідно, не підписує заяву про добровільну згоду на процедуру, то перевірка на поліграфі цієї особи не проводиться, а в заяві вказуються причини відмови.

УДК 343.98:159.98

Харіна Тетяна Григорівна,

провідний судовий експерт сектору психологічних досліджень
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», поліграфолог з 2018 року,
м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8482-2639>

e-mail: larinatatiana111@gmail.com

**МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНОГО
ПОЛІГРАФА
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРАВОВІ,
МЕТОДИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ**

Судова психологічна експертиза є частиною судової психології, яка, зі свого боку, є розділом юридичної психології. У юридичній доктрині виокремлюють різні форми використання спеціальних знань у кримінально-процесуальній діяльності, цивільному та господарському процесі. Однією з нечисленних безперечних ознак спеціальних знань є сфера та мета їх використання — сприяння правосуддю, що реалізується у передбачених законом формах [1].

Судова психологічна експертиза є найбільш кваліфікованою формою використання спеціальних знань у судочинстві.

Основними процесуальними формами застосування спеціальних психологічних знань є судова психологічна експертиза, комплексні з нею види судових експертиз, експертне дослідження, залучення психолога як спеціаліста при проведенні процесуальних дій (участь у допиті, у судовому засіданні тощо). Основними непроцесуальними формами застосування спеціальних психологічних знань є залучення психолога як консультанта або спеціаліста, довідково-консультаційна діяльність.

Згідно з положеннями чинного законодавства, судово-психологічну експертизу призначають у разі, коли для вирішення певних питань, що мають істотне значення для кримінального провадження (цивільної, господарської, адміністративної справи), потрібні спеціальні знання в галузі психології [2]. Орієнтовний перелік питань, які ставлять на вирішення експерту-психологу, наведений у розділі VI «Психологічна експертиза» Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі — Науково-методичні рекомендації), затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 (зі змінами та доповненнями). Серед новітніх завдань, запроваджених наказом Міністерства юстиції України від 27.07.2015 року № 1350/5, — опитування із застосуванням спеціального технічного засобу, комп'ютерного поліграфа (далі — поліграф) [3]. Відповідно до пункту 6.8 Науково-методичних рекомендацій, експертами в галузі психології можуть проводитися опитування із застосуванням поліграфа з метою отримання орієнтувальної інформації щодо:

- 1) ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації;
- 2) повноти наданої опитуваною особою інформації;
- 3) джерела отриманої опитуваною особою інформації;
- 4) уявлень опитуваної особи про певну подію;
- 5) іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій із розслідування певних подій. Такі опитування можуть проводитись тільки за наявності письмової згоди особи, яка проходитиме опитування [4].

Зважаючи на наведене, використання поліграфа в експертній діяльності надає додаткові можливості учасникам судового процесу захищати свої права та інтереси. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне провести аналіз процесуальної регламентації та судової практики в цьому напрямі.

Згідно із загальним визначенням, судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5].

Проведення судової експертизи регламентовано Законами України «Про судову експертизу», «Про виконавче провадження», порядком, визначеним Кримінальним процесуальним, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кодексом адміністративного судочинства України, іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності та Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі — Інструкція), затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями) [4].

Згідно з чинним законодавством України, підставою проведення судової експертизи (обстеження і дослідження) є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування або договір з експертом чи експертною установою, якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб. Підставою для отримання висновку спеціаліста при з'ясуванні обставин вчинення кримінального проступку є запит службової особи підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, уповноваженої особи іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Відповідно до статей 9 та 10 Закону України «Про судову експертизу», судові експерти державних спеціалізованих установ, які проводять судово-психологічні експертизи, повинні мати вищу психологічну освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче

спеціаліста, кваліфікацію судового експерта за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», бути атестованими та включеними до державного Реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладається на Міністерство юстиції України. До проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» у порядку, передбаченому цим Законом. Судові експерти-психологи, які проводять опитування із застосуванням спеціального технічного засобу — комп'ютерного поліграфа, повинні пройти відповідне навчання за програмою підготовки спеціалістів-поліграфологів.

Межі компетенції експерта-психолога визначаються загальною сферою застосування спеціальних знань із психологічної науки та її галузей, впроваджених в експертну практику, окреслені предметом та об'єктом дослідження, що мають юридичне значення, та обмежені заборонаю вирішення питань, що належать до сфери права. Відповідно до пунктів 1, 2 частини першої статті 13 Закону України «Про судову експертизу», незалежно від виду судочинства судовий експерт має право: 1) подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертиза призначена судом або органом досудового розслідування, або ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи; 2) вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання [5].

У методичній літературі зазначається, що об'єктом дослідження експерта-психолога за традиційними предметними видами судово-психологічних експертиз є людина як особистість

(підекспертна особа) і сукупність джерел інформації, які відображають відомості про психічну діяльність цієї особи в юридично значущих обставинах [6].

Відповідно до пунктів 6.3, 6.8.2, 6.11 Науково-методичних рекомендацій:

- психологічна експертиза встановлює ті особливості психічної діяльності та такі їх прояви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки;
- під час проведення психологічної експертизи досліджуються автентичні показання, тобто такі, які не залежать від будь-якого стороннього впливу або примусу;
- опитування із застосуванням поліграфа проводять тільки за письмової згоди особи, яка проходить таке опитування.

Методичні підходи проведення психологічного дослідження із застосуванням поліграфа регламентуються Методикою проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа (реєстраційний код — 14.1.84 в Реєстрі методик проведення судових експертиз) [7], Методичними рекомендаціями з використанням комп'ютерного поліграфа при проведенні окремих видів судових психологічних досліджень, переліком нормативних документів, нормативно-технічної та довідкової літератури, яка використовується при проведенні судово-психологічних експертиз та експертних досліджень за експертною спеціальністю 14.1 — психологічні дослідження [8]. Слід зазначити, що вибір конкретних методів дослідження обумовлений специфікою експертного дослідження, характером фактичного матеріалу і конкретними питаннями, поставленими перед психологічною експертизою. Визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик, методів дослідження) належить до компетенції експерта.

Результати проведення експертиз та експертних досліджень викладаються у письмовому документі — висновку експерта за

встановленими процесуальними нормами (наприклад, у кримінальному процесі ст. 101 КПК України) [9].

На практиці як сторона захисту, так і сторона обвинувачення як інструмент для встановлення наявності/відсутності визначених у ст. 91 КПК обставин, а також сторони у цивільному процесі з метою підтвердження/спростування обставин, що є предметом доказування, активно застосовують комп'ютерний поліграф, оцінку правомірності чого надано у судових рішеннях із Єдиного державного реєстру судових рішень. Проаналізувавши судову практику та норми чинного процесуального законодавства, можна дійти висновку щодо умов, за наявності яких результати застосування комп'ютерного поліграфа можуть бути використані в процесі доказування у кримінальному провадженні — у сукупності з іншими належними та допустимими доказами для підтвердження їх узгодженості / достовірності (відповідно до частини другої статті 84 КПК України, процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів, отже, за умов проведення судово-психологічної експертизи атестованим судовим експертом, включеним до Реєстру атестованих судових експертів) [10].

За змістом частин другої, третьої статті 101 КПК України: «Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність» [9].

Згідно з процесуальними правами (визначеними пунктами четвертим, п'ятим частини третьої статті 69 КПК України тощо), експерти мають право: викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких їм не були поставлені запитання, ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів

дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні, користуватися іншими правами, що надані Законом України «Про судову експертизу» [9].

Водночас треба розуміти, що будь-який висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, що здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку [9].

Отже, використання поліграфа в експертній діяльності надає додаткові можливості учасникам досудового слідства та судового процесу. Зазначене дозволить об'єктивувати дані, що встановлюються судово-слідчими органами, та висвітлити проблемні / спірні питання в контексті системного підходу.

Список джерел посилання:

1. Бедь В. В. Юридична психологія : Навч. посіб. Львів, 2002. 376 с.
2. Харіна Т., Русанова О. (2023). Смысловая реальность у контексте судебно-психологической экспертизы (обзорная статья). *Теория та практика судебной экспертизы и криминалистики*. Вип. 2 (31). С. 103—120. DOI: 10.32353/khrife.2.2023.06.
3. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 : наказ Мін'юсту України від 27.07.2015 р. № 1350/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-15#n2>.
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

6. Єгорова Т. М., Єгоров В. В. Дискусійні питання щодо об'єкта та предмета судової психологічної експертизи // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю з дня народж. заслуж. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18–19.04.2019). Харків, 2019. С. 428-430.

7. Тамакова Т. А., Морозова Т. Р., Ласунова С. В. та ін. Методика проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфа. Київ, 2023. 248 с. // Реєстр методик проведення судових експертиз Мін'юсту України (реєстр. код 14.1.84 від 18.02.2024 р.) URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/search/5>.

8. Про затвердження переліків рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз: наказ Мін'юсту України від 08.05.2018 р. № 1467/5 (зі змін. та допов.).

9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.05.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

10. Використання поліграфа у кримінальному та цивільному провадженні через призму судової практики. Олексій Кабанець. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/vikoristannia-poligrafa-u-kriminalnomu-ta-civilnomu-provazdenni-cerez-prizmu-sudovoyi-praktiki-oleksii-kabanec>.

УДК 343.98:159.98

Петрова Ірина Анатоліївна,

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник

Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>

e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

Богомолів Олексій Олексійович,

кандидат технічних наук, докторант

Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України,
м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8297-2708>

e-mail: Bogomolov.dok@gmail.com

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

На сьогодні використання поліграфа під час проведення судових психологічних експертиз у межах розслідування правопорушень різних категорій, зокрема передбачених ст. 191 КК України, є вельми розповсюдженою практикою як в Україні, так і за її межами. Це сформувало підґрунтя для прийняття внутрішніх відомчих нормативно-правових актів щодо регулювання його застосування. Потреба у прийнятті нормативно-правових актів із законодавчого регулювання застосування поліграфа обумовлена усвідомленням практичної цінності його використання, однак виникають і питання стосовно доцільності його застосування.

Зауважимо, що практика використання поліграфа як методу обстеження, перевірки та експертизи, що була впроваджена у США і знайшла застосування в діяльності правоохоронних

органів, набула поширення в країнах Північної та Латинської Америки, Європи, Азії. Науковцями, залежно від рівня нормативно-правового регулювання використання поліграфа, країни у міжнародному просторі об'єднано у такі групи:

- країни без чіткого нормативного врегулювання використання поліграфа (Латвія, Естонія, Сінгапур, Фінляндія, Японія);

- країни, де використання поліграфа має чітке нормативне врегулювання через окремий закон (США, Литва та Молдова);

- країни, де застосування поліграфа регламентується окремими правовими нормами закону, що визначає широке коло суспільних відносин (Індія, Північна Македонія, Польща, Туреччина, Сербія, Словенія, Канада, Угорщина, Чорногорія);

- країни, де використання поліграфа регулюється підзаконними нормативно-правовими актами (Велика Британія, Бельгія, Болгарія, Ізраїль, Південна Корея, Чеська Республіка) [1, с. 256–262; 2, с. 69].

В Україні використання поліграфа також регулюється нормативно-правовими актами: окремими підзаконними актами, наказами, відомчими інструкціями тощо [3, с. 28–34]. Зауважимо, що впровадження досліджень на поліграфі у практичну діяльність супроводжувалось прийняттям відомчих нормативно-правових актів у системі МВС України, Міністерства доходів і зборів України, ДБР, Офісу Генерального прокурора України, що стало важливим кроком використання поліграфа в діяльності правоохоронних органів.

Сучасні психологічні дослідження з використанням поліграфа в Україні набули поширення в різних напрямках, зокрема: застосування поліграфа в кадровій роботі та під час проведення судових психологічних експертиз у процесі розслідування кримінальних правопорушень. Слід наголосити, що результати таких експертиз стають джерелами доказів у кримінальних провадженнях чи засобами доказування у цивільних та господарських справах [2, с. 70]. Однак на сьогодні

в Україні не існує єдиного нормативно-правового акта, що дозволив би регулювати використання поліграфа, а також отримання дозволу або ліцензії на його придбання та застосування. Про це свідчить переважно відомчий характер і досить фрагментарне правове регулювання цього питання.

Водночас акцентуємо, що перевірка на поліграфі є цілком добровільною процедурою, тому кожне дослідження може бути проведене тільки з дотриманням низки вимог, зокрема:

- за наявності письмової згоди, що завірена підписом підекспертної особи;
- поліграф, на якому проводять тестування, має бути сертифікованим і відповідати ДСТУ для поліграфів;
- методики, що застосовують під час тестування, мають бути чітко регламентованими.

Такі вимоги передбачені Конституцією України: «Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам» (ст. 28 Конституції) [4], ця вимога є провідним принципом у проведенні будь-яких досліджень стосовно обстежуваної особи.

Важливими є й інші вимоги до організації проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа під час кримінального провадження, оскільки проведення психологічного дослідження з використанням поліграфа завжди передбачає психологічний вплив на підекспертну особу. Однією з вимог є наявність офіційного документа єдиного зразка, що підтверджує наявність у поліграфолога відповідної спеціальної освіти та практичних навичок. Основним обов'язком поліграфолога є дотримання законодавства України та морально-етичних норм. Інша вимога стосується експертних методик, які мають бути регламентовані законодавством.

Внесення змін до наказу Міністерства юстиції України [5] офіційно затвердило можливість використання поліграфа в судовій експертизі, що дозволило підвищити рівень достовірності та об'єктивності висновку експерта. Учасники

судових проваджень мають чітке розуміння щодо дії чинних нормативно-правових актів і законів, які у правовому полі регламентують проведення судових психологічних експертиз із застосуванням поліграфа.

Результати аналізування чинних нормативно-правових актів, які регулюють використання поліграфа під час проведення судових психологічних експертиз, дозволяють стверджувати, що відомчі накази та розроблені на їх основі інструкції впорядковують застосування поліграфа лише в окремих службах і відомствах і не враховують як морально-етичні аспекти цього процесу загалом, так і діяльності поліграфолога зокрема. Наведене формує нагальну потребу у розробці єдиного нормативно-правового акта, що встановить вимоги до всіх осіб, які проводять дослідження з використанням поліграфа, з обов'язковим дотриманням цих вимог на добровільній основі, а також міститиме кодекс етики поліграфологів. Необхідність прийняття такого нормативно-правового акта обумовлена прогалинами вітчизняного законодавства, що регулює діяльність, пов'язану з використанням поліграфа.

Висновки. Наведене вище дозволяє стверджувати, що в Україні відсутній єдиний правовий підхід щодо регулювання застосування поліграфа в різних сферах діяльності, включаючи суб'єктів та об'єкти дослідження й порядок проведення подібних досліджень, зокрема в межах судової психологічної експертизи. Констатовано, що на сьогодні проведення досліджень із використанням поліграфа регулюється окремими підзаконними актами, наказами та відомчими інструкціями, чого явно недостатньо для забезпечення комплексного врегулювання проведення досліджень із застосуванням поліграфа. Переконані, що розроблення та прийняття єдиного нормативно-правового акта забезпечить ефективне застосування поліграфа під час проведення судових психологічних експертиз та коректне використання результатів досліджень, отриманих за його допомогою.

Список джерел посилання:

1. Мовчан Д. А. Питання імплементації в Україні зарубіжних підходів до нормативно-правового регулювання застосування поліграфа у процесі розкриття та розслідування злочинів. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 5. С. 256–262.
2. Градун С. А. Правова регламентація використання поліграфа в секторі безпеки і оборони України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. Випуск 3 (7). 2024. С. 67–80. DOI 10.32782/cuj-2024-3-8.
3. Мотлях О. І. Поліграфологія : підручник. Київ : Освіта України, 2022. 550 с.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
5. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5: наказ Мін'юсту України від 27.07.2015 р. № 1350/5. URL: <https://minjust.gov.ua/news/47479>.

Наукове видання

**ПОЛІГРАФ У СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ:
ДОКАЗ ЧИ ОРІЄНТИР?
СУЧАСНИЙ СТАН, СТАНДАРТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Збіник тез круглого столу
(Харків-Полтава, 21 серпня 2026 року).

Відповідальний за випуск О. О. Свідерський
Редактор, верстальник, дизайнер обкладинки А. С. Тяпкін

Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
вул. Золочівська, 8-А, м. Харків, 61177, Україна
Тел. +38 (057) 372-12-20
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції —
серія ДК № 7420 від 09.08.2021 р.